

LIGA ZA OPSTANAK

GORDAN NUHANović

SADRŽAJ

Jogi je u gradu	1
Prvi i posljednji panker	11
Fama o tratinčicama	16
Kopači	22
Nedjeljom popodne	25
Jojini	29
Grog tema	42
Ajunov račun	49
Bod u gostima	52
Plodovi miješanog mesa	61
Uloga HNK Cibalijske u razvoju dedinog gihta	65
O autoru	75
Impresum	76

JOGI JE U GRADU

Nema tome dugo otkako je poštara donio pismo. Bilo je to neko gluho međuvrijeme u kojem su neuobičajeno veliki računi za vodu i struju sijali paniku u naselju. Stoga je Braco vrebao na poštara još rano izjutra. I kad ga je spazio kroz prozor kako zaustavlja službeni moped, pomislio je, dakako, na račun za plin.

- Ma sto posto je plin - promumljao je ustajući od kuhinjskog stola po kojem je raširio odreske računa. Braco se zapravo tek navikavao na prijevremenu penziju, na ta samotna i tiha prijepodneva uz obrazovni program Hrvatske televizije. Žena bi mu prethodnu večer ostavila popis stvari koje je trebao obaviti dok je na ona na poslu; najbitnije je bilo kokicama baciti smjesu na zemljanom dijelu dvorišta, te usput - kada je već napolju - iz dubokog hladnjaka u ljetnoj kuhinji donijeti kosti za juhu. Negdje oko podne pristavljao je vodu i ubacio kost, a zatim, s vremena na vrijeme, žlicom lovio mast koja bi isplivala na površinu. Sve u svemu, bilo je to premalo za čovjeka Bracine snage.

Kći Lana se još nije bila probudila kad je poštara uručio pismo. Braco je bio toliko smeten tim pismom da je zaboravio pitati čovjeka zna li išta o glasinama da bi penzije mogle opet kasniti? Vratio se u kuhinju, prevrćući pismo među prstima. Pipao ga je, zagledao, mirisao. Da stiže izdaleka, bilo mu je jasno i prije nego je stavio očale na nos. Čak je i kuverta bila nekako čudna, poput onih ekoloških, a opet ne baš takva, više ga je, recimo, podsjećala na lošiji WC papir. Pismo je potom spretno raspapao nožem za tortu, cak-cak, u dva mat poteza. Voda u loncu lagano je krčkala na štednjaku, izvana se čuo mrmor sitih kokica pošto je televizor radio bez tona.

Iz omotnice je, međutim, ispala fotografija. Primićući isprva polako fotografiju svojim muljavim stakalcima očala, nekako nije htio vjerovati intuiciji. I tek nakon što je okrenuo na poledinu, nešto ga žignu u prsima. Pisalo je: Dragim kumovima pozdrav od Draška, te još malo ispod: Radžastan, Indija.

- Jebote - ote mu se - pa to je on, kumče - šaputao je već pomalo zadihan od uzbuđenja. Mali Draško - Braci će on uvijek ostati drago kumče, iako odavno više nije mali - na fotografiji je pozirao ispred nekog rasklimanog autobusa čiji je stražnji trap skroz polegao po prašnjavoj cesti, pun kao šipak. Lijepo se vidjelo da je i krov te olupine načičkan ljudstvom. Braco se potom spustio na stolicu. Opet je okrenuo poledinu, možda nije dobro pročitao:

Radžastan, Indija.

Braco se zatim usredotočio na Draška. Gdje su mu samo one zlatne loknice? Sjetio se Draškovih loknica zbog kojih su svi vriskali od sreće, ali Draško, njegovo kumče, bio je sada obrijan na nulu, s time da mu je niz stranu padala jedina tanka i frčkava pletenica. Prošao je palcem po fotografiji. Učinio mu se bljedunjav, oni obrašćići kao da su izvjetrili, a opet, istinabog, nije mogao odrediti koliko je doista oslabio pošto je Draško na sebi imao široki plašt boje narandžine kore ili možda još malo svjetliji.

Uzdahnuo je ustajući da smanji štednjak, pogleda prikovana za Draška.

Eh, kakav je to dečko bio, pomislio je.

Stajka ga je zatekla kako pilji kroz prozor. Odmah je upitala za Lanu. Rasijano joj je odgovorio kako izgleda uopće nije ni ustajala iz kreveta. Stajka, koja je mirisala na radno prijedodne, prevrnula je očima i pristupila štednjaku.

- Dobro, šta je s tobom, molim te, zašto ne slušaš što ti govorim? Zašto nisi stavio kosti u vodu za juhu? - Čak je i paketić mesa bio pogrešan. - Jesmo rekli da izvadiš kremenadle - rogoborila je nad radnim elementom - šta ću sad s ovim? Braco je napravio nedužnu facu; još uvijek nije razlikovao govedinu za saft od svinjetine za šnicle.

- Znači opet krivo? - bilo je sve što je rekao prije nego će ustati da ženi pokaže fotografiju.

- Je l' ga prepoznaješ?

- Pa to je Draško - iznenadila se Stajka. - Naš Draško, kumče - govorila je ozareno škiljeći u fotografiju iz Bracine ruke. - Odakle se to javlja - upitala je, a Braco je uzeo pismo i okrenuo ga na poledinu.

- Ra... Radžastan, Indija - pročitala je Stajka. - Gdje je to?

- U Indiji.

- Bože... - uzdahnula je rješavajući se kaputića na sebi.

Lana je upravo silazila u kuhinju. Bila je u donjem dijelu pidžame i sneno se motala između njih.

- Dobro jutro, mlada damo - značajno joj je dobacila Stajka.

Braco je prislonio Draškovu fotografiju uz vazu na komodi.

Nešto kasnije, svi troje sjedili su za ručkom. U jednom trenutku, Braco je odložio žlicu, ustao i posegnuo preko Lane za fotografijom. Položio ju je na stol, bliže sebi. Jeli su, po običaju, šutke. Lana je u nekoliko navrata pogledala fotografiju, ali bez komentara. Naposljetku, kada se objed primaknuo kraju, oglasio se Braco: – Jadan naš Draško.

Odnoseći šerpu sa stola, Stajka je dobacila: – Jadni naši kumovi, a Braco, kao da se ispravlja, doda: – Jadni svi oni skupa, i kumovi i Draško – no riječi mu zaguši zvonka buka Laninog escajga. Ustala se uz škripu stolice te, usput čapajući jabuku iz zdjele, dugim je koracima odlepršala stepenicama u svoju mansardu.

Popodne, uz kavu, Braco je i dalje bio pod dojmom. Nazvao je kumove. Stajka ga je napeto gledala dok je stajao iznad nje sa slušalicom na uhu. Zvučao je sućutno, a nakon što ih je pozvao da svakako svrate večeras (slagao je da Stajka već mijesi pitu), spomenuo se, kao uzgred, Draškova pisma.

– Baš lijepo od njega što nas se sjetio – rekao je kašljucajući u slušalicu, a potom je minutu-dvije nijemo kimao glavom dok je Stajka znatiželjno otvarala usta.

– Doći će – rekao je nakon što je dva puta provjerio sjedi li slušalica dobro na telefonu.

Stajka je brzo razvlačila kore i baš kad je mislila kako svakako valja provjeriti imaju li piva za kuma, čula je Bracu kako joj šuška za leđima.

– Čuj – počeo je – a di je Lana nestala ?

Stajka pojma nije imala.

Bracina tjelesina kao da se objesila u nekoj zamišljenoj točki. Bio je grdosija, gotovo dvometraš. Nekada je trenirao plivanje, zapravo sve tamo do prvog infarkta držao je pristojno vrijeme u delfinu, a potom se zadovoljio povremenim lovom u lokalnom Lovačkom društvu Vepar. Volio je zaviriti u kotlić – to se vidjelo po njegovoj kilaži, mada mu je doktor strogo zabranio masno. A kad ga je drugi put zdrimalo, tog puta još malo jače nego prvi puta, morao je zanemariti i lov. Kombinat ga je poslao u prijevremenu penziju. Sada se pomalo bavio kobicama i popodne bi katkada ušao u garažu, ali slab na majstorluku, brzo bi iz nje i izlazio. Nije imao hobije. U posljednje vrijeme Lana i on znali su se biciklima izvesti u prirodu, zapravo, ne baš u pravu prirodu, nego u neke preživjele šumarke izvan grada. Uostalom, Braco je osjećao kako jedva da poznaje svoju kćer i bilo mu je žao zbog svake

propuštene godine. Potajno je sanjao o još jednom djetetu, bio je siguran da bi mu sada posvetio više vremena nego što je posvećivao Lani i dok je slušao kćer kako nadahnuto priča o tome kako je važno disciplinirati tijelo i duh, o putu oslobođenja i sve tako o tim, Braci slabo nerazumljivim temama, pokušavao je doznati nešto više o njezinim planovima. Ali, Lana mu je nekako izmicala, ostavljajući ga bez konkretnih odgovora. Osim toga, gledala ga je bez ljubavi, nije mu se umiljavala i nikada mu se ne bi onako mazno vješala o ramena kao što su to radile kćeri njegovih poznanika. Bile su mu čudne Lanine reakcije poput one za ručkom. Jednostavno bi nekuda otišla, posve iznenada kao što će, plašio se, ubrzo otići zauvijek, čim diplomira.

- Šta to imaš u ruci - upitala ga je Stajka preko ramena.

Braco se trznuo iz svojih misli, pokazujući joj makinalno knjigu koju je našao u Laninoj sobi.

- Joga za početnike, bože svašta - rekla je Stajka. Bilo je to džepno izdanje s ponekim crtežom ljudi u prilično nesvakidašnjim položajima. Listao je stranice. - Dobro, odakle joj to - čuo je Stajku, ali samo je slegnuo svojim širokim plivačkim ramenima. Nešto mu je naglo palo na pamet.

Otisnuo se do Draškove fotografije na komodi. Čelo mu se nabralo dok je, po tko zna koji puta toga dana, uzimao fotografiju u ruke. Samo, taj put srce mu je malo kao preskočilo.

- Odgodi kumove - rekao je. Stajka ga je, što se kaže, bijelo pogledala. - Ma zapravo nemoj, u redu je - Braco se pokušao nasmijati, ali jezik mu se nekako otromboljio dok je vukao noge u smjeru dnevne sobe.

Kumovi su stigli prerano. Za stolom, uz pivo i štrudlu, Braco je nastojao ne gledati ih suviše napadno. Bili su to ljudi njihovih godina. Rijetko su se viđali, ali od zadnji puta Braci se činilo da su se postarali, sve više nalikujući jedno na drugo, zapravo na babu i dedu, samo što su im ruke još uvijek djelovale mlado. Kum je govorio o postotku sumpora u dizel gorivu. Te večeri, poslije dugo vremena, Braco je popio pivo. Kum je u par navrata uhvatio pronicljiv Bracin pogled, ali bio je u žaru priče; automobil mu je patio od sumpora u dizel gorivu i nije znao šta da poduzme. Neki dan ostavio ga je u sred grada i ni makac dalje, pričao je o svom starome, kako je volio reći, uredno servisiranom i garažiranom Aleko Moskviču. Stajka i kuma imali su svoje teme, a onda je Braco, na isteku večeri, upitao za Draška. Odgegao se do komode u kuhinji i odatle donio fotografiju. Svi su ušutjeli. Kuma je obrisala oči maramicom, dok je kum pijuckao pivo u kratkim gutljajima. Stajka je htjela nešto poduzeti, čak je bila upalila televizor i skrenula temu, ali kumi je već lijevalo niz obraze i par krupnih

suza klizilo je Draškovom fotografijom ostavljajući za sobom sjajne pruge kao da ih prži sunce Dalekog istoka, a ne tek blijedo svjetlo sobnoga lusteru.

Braco je ipak uspio izvesti kuma na travnjak. Noć je bila lijepa, ali prohladna, tipična za kontinentalno ljeto u povlačenju. Stajali su pod mladom lozom koja se tek trebala zaplesti oko metalne konstrukcije.

Kako je počelo, to je zanimalo Bracu. Bio je obazriv spram te bolne teme, znao je da to već dugo traje, da su, u međuvremenu, kumi popustili živci i da pije neke jake doze; znao je i da je kum dobio tri kamenca u žuci i da operacija visi u zraku. Sve to Braco je imao u glavi, ali odluku je donio još poslijepodne kada pronašao Laninu knjigu.

Poslije dužeg razmišljanja, kum je, piljeći u mrak, napuhao obraze. Vidjelo se da je temu Draškova odlaska od kuće prošao već toliko puta, što sam, što skupa sa ženom.

- Počelo je s jogom - protjerao je kum kroza zube s dozom ogromne sigurnosti. U tom trenutku Braco je osjetio srčani mišić kako mu treperi pod pamučnom majicom. Duboko je udahnuo - tako mu je doktor savjetovao. Pomislio je na šećer i vodu, ali samo se šutke svalio u pletenu stolicu.

- Braco, jesi li dobro? - čuo je kuma, ali nekako kroz unutarnju buku.

- Mislim da bi bilo dobro da počneš tankati ložu - govorio je Braco upirući se ostati priseban. - U loži nema sumpora, a i jeftinije je od dizela - pokušao je uvjeriti kuma koji je već utrčavao u kuću, galameći neka donesu čašu mlake vode i neka je dobro dobro zašćere!

Sutradan ujutro, Braco nije osjećao nikakve simptome.

Prvo što je napravio toga jutra bilo je da na prstima dođe do Lanine sobe u potkrovlju. Proškiljio je kroz ključaonicu. Spava, pomislio je. Otvorio je vrata i na prstima otapkao tih par metara. Od prve je spazio knjigu Joga za početnike, tik do Laninog uzglavlja i brzo je uzeo te potom tiho zatvorio vrata za sobom.

Knjigu je bez razmišljanja odnio na divlju deponiju uz rub naselja. Zapravo, ova šetnja bi mu prijala da ga nije hvatala zebnja u vezi s Lanom. Razmišljao je o tom njezinom interesu za svakidašnji život. Recimo, o muškarcima uopće nije pričala, zapravo čim bi je pitao ima li dečka, Lana se povlačila u sebe, kao da nije znala što bi rekla. Osim toga, svako popodne tajanstveno je nestajala i kući se vraćala tek kasno navečer.

Oči mu je bola ta njezina široka odjeća – nimalo seksi, u svakom slučaju.

Braco se uhvatio da priča sam sa sobom, no cesta je, kao i svakoga jutra, bila prazna i tiha. Jedino je poštarev motorić prđuckao u daljini.

Pred kućom je riješio kako neće dizati paniku, štoviše, pokušat će mirno popričati s Lanom. I to nasamo, naravno, jer Stajka bi, zaključio je, dobila živčani slom. Pa i on zna neke finte, pomislio je, nije on staromodan otac; čuo je, uostalom, za te techno partije i tablete što se cucčaju kao bomboni, a tokom jednog poslovnog puta u Plovdiv, neki ga je poslovni partner ponudio marihuanom zbog koje je, istinabog, želudac izvrnuo u hotelski klozet.

Smijuljio se ulazeći u kuću. Stvarno se solidno osjećao. Onaj napad od sinoć izgleda da i nije bio neki ozbiljan napad, prije prolazne smetnje pred promjenu vremena.

To popodne, Lana je digla frku na Stajku. Izgledala je izbezumljeno s kosom preko očiju dok su joj po vratu probile roza fleke od bijesa.

– Moja knjiga – vikala je – gdje si mi makla knjigu? Stajka je baš mutila nešto s puno jaja i brašna. Isključila je mikser. Ponekad bi joj se pogled ukrižio pa bi izgledala posve glupo. – Jesam li ti sto puta rekla da mi ne pospremaš sobu – vikala je Lana tako grleno da ju je čuo i Braco u dvorištu gdje je bacajući kolicima smjesu razmišljao o tome koji bi bio najbolji pristup Lani?

Poslije par minuta, Lana je izletjela van.

Braco ju je gledao zaklonjen iza podivljalog šimšira. Više nije imao što čekati. Kad je odmakla niz ulicu, uzjahao je bicikl.

Pratio ju je polako pedaleći na distanci. Netko je viknuo za njim, ali Braco se nije osvrnuo. Pazio je da ne izgubi Lanu.

Prošli su tako pola grada. Pred nekom kućom, Lana je zastala, osvrnula se lijevo-desno, učinilo mu se da ga je vidjela pa je glavu uvukao u kragu. Zatim je malo počekao uza zid. Kuća u koju je Lana ušla, bila je bivši Dom JNA. Braco je odlučio proći kroz dvorište. Ovdje, na devastiranoj ljetnoj terasi, nekada su se održavali plesnjaci i sjetio se kako je baš tu, jedne večeri, upoznao Stajku. Ali, sada je ovdje sve bilo zapušteno i puno smeća. Probijajući se kroz korov, morao je paziti je da ne ugazi u razmrvljeno staklo koje je bljeskalo na kasnom suncu. Nije čuo nikakve glasove, osim što bi tu i tamo nešto zapucketalo. Valjda miševi, razmišljao je držeći se zida.

Ali, pucketanje se pojačavalo.

Kada je pogledao unutra kroz jedan od niskih prozora, prvo što je vidio bile su ljudske siluete, no čim mu se pogled priviknuo na unutarnju polutamu, prepoznao je kćer. Sjedila je po indijanski na golom parketu, malo kao ukočena, no povremeno bi rukom učinila kretnju iznad glave i tada bi parket pod njom blago zapucketao. Isto to radili su i drugi u krugu malog promjera, ali nitko ništa nije govorio. Disali su i izdisali sklopljenih očiju, naizmjenice pući gornju pa donju usnicu dok su im grudi nadimale široke haljetke. Zapahnuo ga je miris vlažnih i hladnih zidova i Braco je jedva prigušio kihanje među dlanovima. Srčani mišić opet mu je preskočio. Udahnio je duboko. – Ako me sad sruši... – pomislio je povlačeći se unatrag ljetnom terasom. Kući je pošao gurajući bicikl pred sobom ne usuđujući ga objahati, a san u koji je potom uronio, nije mu donio ništa dobrog.

Te noći sanjao je Lanu. Vozila se na krovu istog onog autobusa pred kojim je pozirao Draško, njegovo kumče, a on, Braco, sprintao je u snu za krtijom po nekim pustopoljinama gdje sunce prži kožu, a slonovi mlate surlama oko glava radnih ljudi. Probudio se utrnule lijeve strane. Nije čak ni čuo Stajku kad je otišla na posao, a toga dana za ručkom Lana je objavila kako prelazi na vegetarijansku hranu. Stajka ju je pitala da zna li koliko to košta i tko će joj kuhati te bezmesne kerefeke? Braco se držao uglova kuhinje i tu i tamo skočio bi Lani dodati vodu ili štrucu kruha. – Nadoći ćemo, vidjet ćete – govorila je nehajno Lana dok je Stajka tupo gledala Bracu. – Pa reci i ti nešto – opomenula ga je, no Braco se tek spremao porazgovarati s Lanom, ali nasamo, dakako.

Nešto kasnije, Braco je pokupio Draškovu fotografiju s komode i stavio je u ladicu. Stajka ju je slučajno pronašla i malo se osvrtala po dnevnoj sobi prije nego će je zataknuti u ram slike na zidu. Čim je izašla, Braco se ustao, uzeo fotografiju i ubacio je u bife regala. Ali, Stajka se ubrzo opet pojavila s fotografijom. Pitala je tko je Draškovu sliku stavio u bife. Braco je slegnuo ramenima. A Stajka ju je, potom, prislonila uz ukrasnu zdjelu na polici, no čim se izgubila u predvorju, Braco požuri po fotografiju. Odnio ju je u kuhinju te, ne znajući isprva kud bi s njome, najzad je tutnuo u rernu. Večer je protekla mirno uz televizor i oboje su već bili zaspali kad se Lana vratila kući.

Bio je petnaesti u mjesecu, no poštar još uvijek nije donosio penziju. Braco ga je čekao do podneva kada se, najzad, spremio i pošao u trgovinu po kilogram soje. Stajka je javila da će malo zakasniti s posla, no Braco je ionako već umijesio soju. Planirao je ispeći faširance. Ubacit će malo luka i crvene paprike, mislio je, možda će i Stajka htjeti probati. Kad je sve bilo gotovo, pozvao je Lanu. – Iznenadenje – rekao je – soja na tatin način! Opet mu se

učinila blijeda u licu pa joj je predložio da popodne odu biciklima u prirodu. – Valjda neće kiša – raspričao se dok je Lana oklijevala nad tanjurom soje.

– Onda, kako ti se čini – zapitkivao ju je obigravajući oko nje. Lana jedva da je progutala koji zalogaj, okrećući vilicom šniclu po tanjuru. – Jesu li čemu te šnicle – Braco se šepurio kao kuharski pomoćnik. – Ha? Lana je napravila gadljivu facu, premećući zalogaj u ustima prije nego će ćušnuti tanjur u stranu. Vilicu i nož odložila je pokraj tanjura.

– Nije baš da obara... Zatim je ustala od stola. – Ali, nadoći ćemo – rekla je to kao da ga tješi – sigurno ćemo nadoći...

– A vožnja biciklom, vrijedi li za popodne – ustrajavao je Braco. Učinio se sam sebi glup s tom kuhačom u ruci i pregačom oko pasa.

Lana se naslonila o sudoper s čašom vode u ruci. – Čuj, ne mogu danas – rekla je i ispila vodu. – A kad možeš? – Ne znam – rekla je. Oboje su gledali nekud u stranu, a onda je Lana, kao da se lomi, naposljetku ipak popustila.

– Ovih dana prelazim u jedno više stanje – rekla je tapkajući papučom po podu. – Ako ti to uopće išta znači – dodala je kroz osmijeh. Pa ipak, Braco je osjetio prizvuk omalovažavanja u njezinom glasu. Napolju, prve kapi kiše nošene vjetrom lupale su po prozorskom staklu. Pomalo uvrijeđen, uzeo je njezin tanjur i ispraznio ga u smeće, potom je oprao šerpu i obrisao stol.

Lana je odavno već bila izišla. Skinuo je zatim pregaču i ruke namazao Nivea kremom. Uputio se na trijem pod mladu lozu. Za vrat mu je palo nekoliko krupnih kapi. Razmišljao je o tome kako je danas teško biti otac i kako dijete za čas izmigolji ako nisi dovoljno koncentriran. Gdje su pogriješili, pitao se utučen, a malo potom, odlučio je skupiti sve krpice u kući te nekoliko starih ručnika za plažu. Zavežljaj je prebacio na korpu bicikla i polako, da ne izaziva srce, krenuo u grad. U vožnji je čak pomišljao da se vrati, no kako je svakim zavojem bio bliži odredištu, postajao je sve sigurniji da radi pravu stvar. Parkirao je bicikl, naprtio zavežljaj i bez kucanja upao na seansu.

– Dobar dan – rekao je ispuštajući svoj teret na parket. Lana se zbunila, zapravo jedva da je vjerovala u to što vidi pred sobom. Ostali su se zgledali. Prvi se ustao jedan visok i bradat momak i dugim, sigurnim korakom prišao Braci.

Guru, pomislio je Braco odmotavajući krpice, među kojima i dva velika ručnika koja je

namijenio Lani.

- Stare su nam se deke usmrdile - rekao je Braco kao da se ispričava zbog poneke rupe na krpari.

- Ej, tata, šta to radiš! - Lana je izbezumljeno gledala čas njega čas kolege, kao da će zaplakati.

- Da ne ozebete - objasnio je Braco podbacujući krparu pod najbližu djevojku. Usput ju je dodirnuo po ruci.

- Isuse - reče - hladne ste ko ribe.

- Tata! Osjetio je prijekor u Laninom glasu, ali nastavio je dijeliti krpore mrmljajući kako je lako navući reumu, a poslije - poslije će pitati starost gdje je bila mladost, govorio je nastojeći zadržati zafrkanstki ton.

Prve dvije cure zahvalno su mu se osmjehnule popravljajući krpore pod stražnjicama.

- Je l' tako da je već bolje - propitkivao je Braco uzvraćajući im osmjeh. Onaj bradonja također se uslužno izmaknuo.

- Vi ste? - pitao je Braco, kao uzgred.

- Paramahansa Svami Mahesvarananda - reče s toplim smiješkom u kovrčama brade.

- Kako?

- Zdravko za prijatelje - ispravi se tip i potom zahvali na krpari prije nego će se sjesti na nju.

Došavši do Lane, Braco čučnu.

- Jesi li dobro? - pitao ju je. Lana je slegnula ramenima i oborila pogled. Držeći je za ruke, zaokružio je pogledom po prisutnima. A onda je uz grozno krckanje parketa, podigao svoj glomazni trup i išetao van ne usuđujući se obrisati suzu što ga je gicala negdje pri vrhu nosa.

Bicikl, pomislio je hodajući uz oljušteni zid. Tražio ga je u jarku, potom i u veži, pa iza ugla. Naposljetku, rastresena koraka vratio se na široku ulicu omeđenu drvenim stupovima, osvrćući se i dalje lijevo-desno, no sumrak što se rojio po zabatima kuća tjerao ga je da

počne razmišljati o prečici koja će ga najbrže odvesti kući.

PRVI I POSLJEDNJI PANKER

Točno u podne zadužio sam svoju prvu smjenu u životu.

Kave aparat prije svega ostalog, upozorio me Bato, uvijek mora biti čist i pod tlakom. Staru Gaggiu trebao sam isključiti u deset, makar vani sjekire padale, bile su to Batine riječi koje su značile samo jedno: kavu ne poslužujemo iza deset!

- I nema tog frajera zbog kojeg bi se aparat palio kad se jednom ugasi, je l' to jasno? Upijao sam svaki Batin savjet. - A ako netko ima što protiv neka se obrati meni - rekao je to povišenim tonom valjda da svi u Artu još jednom čuju. Zatim me je pozvao da priđem bliže i spustio glas.

- Kad uđe panker, ti mu odnesi to što već pije, ali odmah mene zovi na telefon, je l' to jasno?

- Si - rekoh, a Bato nešto zadovoljnije pripali cigaretu svojim Zipo upaljačem na kojemu je pisalo US Army. S njime si mogao paliti tokom uragana i pod vodom, pa čak i kad bi ostao bez benzina, Batin Zipo US Army upaljač s maskirnim poklopcem i dalje bi palio otprve jer je imao dvostruko dno s tajnim spremnikom.

- To bi bilo to - konstatirao je i iskapio tromotorac, zapravo dva u jedan.

Pocinčanu tacnu prihvatih onako kako me Bato poučio - odozdo s jagodicama svih pet prstiju desne ruke - nabacih truleks preko čiste pepeljare i dok si rekao keks već sam lepršao po separeima, zaprimajući svoje prve narudžbe u životu. Osjećao sam Batine oči na leđima. Htio je konobara kojemu može vjerovati kao svome upaljaču i koji će ga, na kraju krajeva, nazvati pet minuta nakon što posluži pankera. Dao mi je tri posto od dnevnog prometa, ispomoć u sedam i dvije gratis cuge u smjeni.

- Onda, jesi zapamtio sve što sam ti rekao?

Puno toga mi je tog trenutka prošlo kroz glavu.

- Pankeri - ponovio je. - Moj broj telefona je u knjigi žalbe...

Ah, pankeri, naravno. Izbacih palac prema gore dok je Bato napuštao lokal. Mogao je biti siguran da ću ga zvati.

Moj prvi panker prodefilirao je lokalom visoko podižući noge. Gotovo sam mogao osjetiti komešanje zraka cijelu minutu nakon što se ugnijezdio u separeu, centrirao svoju bakandžu na koljeno i pripalio cigaretu onim izazovno groznim plastičnim upaljačem čije su dizne uvijek zaštopane.

Provjerio sam Batin broj prije nego pridoh pankeru.

- Izvolite?

Vraćajući se u šank, pitao sam se što je ono naručio onaj panker u separeu? Za tren sam se smutio, oklijevajući unutar svoje markirane šank teritorije. Ruke su mi nezaposlene visjele što je zapravo bio grijeh. Jer ruke uvijek moraju raditi, čak i ako je lokal prazan, lavabo je u najmanju ruku pun neopranih čaša. Ili su pepeljare prljave, ili je terasa razbacana, uvijek je nešto. Za konobara besposlenih ruku lijepi se depresija – to nije Batino razmišljanje nego iskustvo onih koji su predugo ljenčarili oslonjeni na vrući kave aparat.

- Produžena kava – sinulo mi je. I čaša obične, dakako.

Postavio sam šalicu na limeno postolje, istresao talog iz ručke kako bih je nabio novom mljevenom kavom, škljocnuo polugom i kliknuo prekidač. Zna li kako prede umorna mačka? Samo poslušajte zvuk kave aparata i dobit ćete zvučnu kulisu mačje sieste.

Dok je tanak mlaz kave polako punio pankerovu šalicu, pjevušio sam uz refren God Save The Queen koji sam stavio u kazetofon možda baš zbog onog pankera u separeu. Nisam zaboravio ni čašu obične. S kockicom leda. Prišao sam mu, kako i priliči, s njegove lijeve strane. Izvolite – rekoh, a panker me ne udostoji ni pogleda mrdajući bakandžom u ritmu God Save The Queen.

Kasnije, u sličnim situacijama, nakon što bih poslužio pankera, uživao sam u odlaganju telefonskog poziva. Presložio bih bife, zavirio u ledomat ili bi čak, vjerovali ili ne, odigrao partiju pikada, sam protiv sebe. Vrijeme je sporo prolazilo, zbijeno u koloni ljigavih minuta, a potom bi me, odjednom, uhvatila panika. Uvijek mi se učinilo da predugo oklijevam s pozivom pa bih užurbano okrenuo Batin broj. Jasno je da sam ga brzo naučio napamet, pa čak i sada, kad je Bato odavno odustao od podnajma u Artu, njegov bih broj okrenuo otprve. Doduše, bit će da ga je u međuvremenu promijenio ili je, ako ništa drugo, bar jedna znamenka više, između prve i druge – u krajnju ruku ništa lakše nego nazvati informacije i pitati za broj Bate Vozetića, Ulica Križnoga puta bb.

Mog prvog pankera Bato je izbacio van nježnije nego druge, valjda da me ne obeshrabri odmah na početku karijere. Nije ga ni ćušnuo, nego za kragnu kožne jakne pa uza stepenice prema komadiću vedroga neba. Slobodnom rukom održavao je ravnotežu na pločicama klizavim od kondenzirane pare kave aparata. Svoj dio posla za koji sam bio plaćen tri posto od prometa, želio sam obaviti čim prije: najprije nepopijena pankerska kava u slivnik, zamjena pepeljare pa potom ravnanje samta kojega je pankerska guzica gužvala dobrih tričetvrt sata. Kad sam zatim kibicnuo prema separeu, ništa nije dalo naslutiti da je ondje, sve do maloprije, sjedio panker. Ništa osim pruge ulijepljenog dima oko prigušene halogenke.

Način na koji je Bato izbacivao pankere bilo je u uskoj vezi s lijenim podnebljem. Frontalni ulazak u džigericu (veoma tromo za moj ukus) – kao da se sprema na neku jezivo dosadnu stvar, po tko zna koji puta. Batino lice bilo je svježije kao majčina sisa. Bez vidljivih tragova unutarne srdžbe. Više je to bila neka pomirenost s događajima koji tek trebaju uslijediti. Uostalom, šaka Bate Vozetića dugo bi sjekla ustajali zrak kafića prije nego će pomjeriti pankerski nos za koji centimetar, obično ulijevo pošto je Bato bio dešnjak.

I vrijeme mu ništa nije značilo.

Oslobođen žurbe – dok se panker koprcu na tlu – Bato bi polako podigao svoju nogu, kao da mu nekakav golemi uteg isisava snagu skočnoga zgloba. Najčešće je ciljao u bubreg.

A pankeri su stalno dolazili u Art. Onaj sinoć nokautiran, pojavio bi se već slijedeće jutro s okom još slijepljenih od stare krvi, tražeći kao i uvijek produženu kavu i čašu obične. – S ledom, ako može. Nije bilo problema. – Jedna ili dvije kockice? Vjerovao sam da su im grla ubitačno suha.

Bato je bio u podnajmu kod Labuda, a Labud, opet, u najmu kod nekoga tko se nikada nije pojavljivao u Artu.

Bilo je to dosta zamršeno: uzmimo slučaj da na šank, između Bate koji je u podnajmu i Labuda koji je u najmu, stane pravi vlasnik Artu koji se inače nikad ne pojavljuje u Artu, ali što ako se ipak pojavi? Pitanje je koga prvoga poslužiti? Neki će ispaliti kao iz topa: najprije pravoga vlasnika! Ali, čekajte malo: nije li Bato, koji je inače u podnajmu, taj koji mi isplaćuje tri posto od dnevnoga prometa? U jedno sam ipak bio siguran: Labud kod kojega je Bato u podnajmu, a koji je opet u najmu kod onoga koji se nikada ne pojavljuje u Artu, dakle taj Labud svoje piće dobiva posljednji.

Možda se to tako ne čini, ali pankerska je populacija malena, stariji odlaze, a sve manje je mladih naraštaja koji popunjavaju nastalu prazninu. Stoga je Bato izbacivao uglavnom iste pankere zbog čega je s vremenom počeo sumnjati u sebe. Ista lica, iste frizure, isti sistemi obrane... Ma koliko da su mu pankeri dizali živac, osjećao sam kako gubi poticaj i kadgod bih ga nazvao da ga obavijestim o pankeru u lokalu, sve je više vremena trebalo proći do Batine intervencije.

Sve u svemu, očekivao se skori prekid podnajma s Labudom.

- Halo, stan Vozetić - javila se Batina supruga.

- Ja sam konobar, tražim hitno Batu.

- Samo malo - reče žena.

- Da, Bato ovdje.

Rekoh: - Opet imamo jednog masnog u lokalu.

- Kako izgleda? Tražio je da ga precizno opišem.

- Hm, čuj... To mi je sin!

Zagrcnuh se na gradskoj liniji.

- Ali, stižem - rekao je.

Prišao je šanku, naručio tromotorac, dva u jedan.

- Ponovi, samo brzo! Pogledavao je pankera u separeu, ali je razgovarao sa mnom, kao da sam mu ja sin, a ne onaj tamo panker s rinčicom u uhu.

- E pa, od sutra ti je Labud gazda - rekao je.

Pitao sam šta će biti s njim.

Vraća se poslu u šumariji. Izvlačenje trupaca iz šume, to je radio čitav život, to ga raduje i opušta, bez pankera, samo šuma i on, Bato Vozetić.

Ruke je sklopio na šanku. Po rukama - ako sam htio suditi po snažnim Batinim rukama u koje hrabro uviru razgranate krošnje modrih vena - javno poduzeće Hrvatske šume može

samo profitirati.

Platio je tromotorce i medvjedićim korakom krenuo izbaciti posljednjeg pankera iz Arta. U tom trenutku shvatio sam da time ne čini nikakvo historijsko djelo – tek rutinski posao koji valja odraditi dok je još u podnajmu.

Konobari nose mrlje na svojoj duši, a grijehe ispovijedaju kave aparatu jer im se čini da među tim ravnodušnim inventarom jedino kave aparat ima dušu.

- Slušaj Gaggia – rekoh – ti znaš da sam sve činio u najboljim namjerama...

Doduše, kave aparati pomalo mucaju i dugo im treba da ispljunu misao. Za to vrijeme sjene izbačenih pankera pužu po separeima, zveckaju lancima, a krupne kopče na jaknama prijeteći bljeskaju u smjeru moje osamljene kapelice.

Jednog zimskog popodneva Gaggia mi je priznala kako u određenim trenucima postoji velika vjerojatnost da konobari napokon propričaju sa svojim kave aparatima.

FAMA O TRATINČICAMA

Tih godina, popularna je bila engleska trava. Čak je postojala firma specijalizirana za takvu vrstu trave. Imali su dostavu u kuću, odnosno, u vrt. Dva do tri dana uoči postavljanja trave, frejzom bi obradili tlo. Bili su to uredni i čisti radnici; niti su žicali pivo niti ostavljali opuške za sobom. Radili su u tišini i što je najvažnije – marljivo, a radna odijela u zelenoj nijansi mlade trave djelovala su iznenađujuće uredno, tako da je gospođa Beba sa zadovoljstvom pratila njihov posao stojeći na vlastitoj verandi. Zatim su valjkom izravnali parcelu. Na dan postavljanja trave granulo je snažno majsko sunce i radnici su pred Bebinim očima razmotali engleski travnjak kao rolu tepiha, poravnali ćoškovice i ivice, dobro zategnuli sa svih strana da ne ostanu neželjeni navori. Pojedine su dijelove još malo ušuškali zemljom crnicom iz posebnih vreća. Razvukli su zatim crijevo od šahta i onda dugo, dugo polijevali travnjak onim karakteristično raspršenim mlazom od kojega kapljice blistaju kao zlatno iverje.

Beba je oduševljeno primila savjet predradnika, nekog Marjanovića, ako se dobro sjećala, o tome kako je englesku travu najbolje ne gaziti, a ukoliko je to baš nužno, predložio joj je papuče od impregnirane gume, iz njihova asortimana.

Dakako, Beba je pristala. Po dva para papuča uvijek će držati na verandi, a ona i muž, rekla je, ionako žive sami tako da nema straha da bi djeca mogla ugroziti travnjak. Psi su se davno riješili. – A mačke – pitao je suhonjavi predradnik – predstavljaju li vam mačke problem?

– Imamo luftericu, zapravo muž je ima – priznala je Beba kroz suzdržan osmijeh, te dodala: – Za one najupornije mačke. A taj predradnik, načisto i nevjerojatno ljubazan gospodin, doduše ponešto mršav, ali po Bebinom ukusu, uljudno se zahvalio, zaželio sve najbolje njoj i njezinom engleskom travnjaku i otišao, isto onako poslovno kao što je i došao.

Pri povratku s posla, Bebin suprug Franjo zatekao ju je gdje blaženo promatra engleski travnjak. Pod rukom je držala pregršt besplatnih kataloga od firme, što je moglo značiti da ondje, na verandi, sjedi već tko zna koliko dugo.

– Boja – upozorila ga je Beba ne dižući pogleda – pogledaj samo tu boju. Zbilja, zagasitozeleno boja posebno je šarmirala i Bebin je suprug Franjo ovio ruku oko njezina struka, nekoliko je puta blago dohvatio za šlafove sala pod kecljom, ne bi li joj dao do znanja kako, eto, u cijelosti dijeli njezin ushit. Bilo je rano poslijepodne bez vjetera i vlati

trave mirno su titrale začesljane poput rojtica na tepihu, a kada bi im se čovjek približio, ono baš skroz blizu – kao da se sprema stupiti na tu zelenu površinu – mogao je osjetiti podatnost tih zelenih vlakanaca, kao da to i nije neka obična travulja po kojoj si se kao dijete valjao i pljuvao i pišao i grabio njezine busene. Za ovu se travu bez oklijevanja moglo reći da je izuzetna, kao da je nastala križanjem najboljih svjetskih trava u onim laboratorijima gdje je nemoguće vidjeti travu ili nedajbože prljavi busen zemlje; okruženje je to steriliziranih ampula, bijelih rukavica, štrcaljki i duguljastih epruveta, a pod lupom što povećava i do nekoliko hiljada puta, zbiva se taj glavni proces koji na koncu dovodi do željene boje i kvalitete i, dakako, tog jednoobraznog izgleda na kojemu već generacije odmaraju oči. Eto, to je prolazilo Bebi kroz glavu dok je te večeri, pod usmjerenim reflektorom, natapala travnjak vodom iz gradskog vodovoda. Krećući se polako u specijalnim papučama od impregnirane gume, Beba je istodobno ćutila mekoću i sklad pod tabanima, a srsi užitka strujali su joj tijelom kao u najboljim salonima za masažu gdje osjećaji ugone proizlaze iz jedva zamjetnih dodira.

Zaspala je s licem prema mužu, poslije toliko godina.

Sutradan ujutro, odmah je iščilila na verandu, na zasljepljujuću svjetlost kasnog maja, oplahnuta svježinom koja se dizala iz zatravnjene površine. Najprije je pomislila da se radi o varljivoj igri svjetlosti. Stoga je zažmirila jer joj sunčane naočale nisu bile nadohvat, a potom zasjenila dlanom oči koliko je već mogla. Ali više nije bilo sumnje: engleski travnjak budio se prošaran tratinčicama, njezinim žuto-bijelim glavicama, od ruba do ruba travnjaka, ponegdje u gušćim grupama, valjda na onim dijelovima koje su bile natopljenije vodom.

Obula je papuče i zašla u travnjak.

Kidala je tratinčice iz korijena. Neke su bile žilavije. Na jednoj stapki, porezala je prst, pri vrhu jagodice jedva da se pojavila zagasitocrvena kap. Nekim čudom, Beba bi neprekidno ovdje-ondje previdjela koju tratinčicu, tako da se morala vraćati. Brala je jedno pola sata. Sva se uspuhala. Travnjak je mjestimice ostao pognut od stopala. Pa da, naravno, prisjetila se da joj predradnik napomenuo kako nije uputno pretjerano dugo boraviti na travnjaku, najduže 25 minuta. Čak i u tim ekstra papučama. Stoga se hitro i na prstima, izmjestila na betonsku stazicu. Znoj joj je probio pazuhe bade-mantila, neki svrab, ali bez osipa. I blaga vrućica, kao pred gripu.

Vratila se na verandu prilično rastresena. Nije ni primijetila da naramak iz korijena ubranih tratinčica i nadalje drži rukama. Zatim ih je zbunjeno spustila u kantu. Dolje su još uvijek

gdjegod probijale žuto-bijele glavice.

Beba se držala uputa. Zalijevanje dva puta dnevno, rano ujutro i kasno navečer. Tokom dana jedno grabljanje posebnim zglobnim grabljama. Preporučalo se bacanje humusa, sredinom tjedna. Dvije-tri šake humusa, ne više.

Ali, već oko ručka, tratinčice bi ponovno prošarale travnjak.

- Nevjerojatno – čudila se Beba – kao na seoskoj livadi!

Beba je bila u godinama kada je trebalo izbjegavati stres. Duga kavenisanja na verandi, tako je Beba zamišljala ovo malo godina što je još ostalo mužu i njoj. Dobro su se slagali. Devizna štednja obećavala je sigurnu starost. Franjo je još radio, ali skraćeno, kao savjetnik direktora lokalne banke, više zbog sebe, ne radi nekih para jer imalo se, što bi rekli, i valjalo je uživati, povlađivati svojim prohtjevima, eto, uz tu kavu na verandi, s pogledom na engleski travnjak. Zar tražimo puno, pitala se Beba motreći tratinčice.

Mora da ima neko žarište u komšiluku, zaključila je Beba i u danima što su slijedili, dala je podići zid od dva metra, jedan solidan zid s ukrasnim bijelim ciglama što je, osim kao zapreka širenju sjemenki tratinčica, služio i kao kontrast englesko zelenoj kako bi još snažnije došla do izražaja. Muž je bio protiv, općenito protiv zidova, ali htio je da žena bude sretna: zapravo, htio je malo mira i ništa više. I bi mir, ali do slijedećeg jutra: travnjak se naprosto gušio u tratinčicama, od ruba do ruba, kao da ih je pod okriljem noći netko ondje posadio.

Kao i svako jutro Beba je prionula zalijevanju travnjaka, ali ponešto odsutno, ne vodeći računa gdje i koliko dugo gazi, crijevo joj se vuklo među nogama, kao mrtva zmijurina.

Valjalo je djelovati odlučno i brzo.

U ulici se pročulo za Bebin problem. Komšija joj je natuknuo, onako preko ograde i u prolazu, da ima neki stroj koji čupa tratinčice. U prvi mah, Bebi se učinilo suludo: stroj za uništavanje tratinčica! Kako to može bit! Ali, poslije ju je počelo kopkati. Jedan dan, kad su tratinčice u punome cvatu gotovo posve prekrile skupi engleski travnjak, Beba se ponovno raspitala kod tog tipa na kraju ulice, ali držeći se kao da joj i nije nešto naročito stalo, više kao bizarnost, što drugo, a čovjek u plavom radnom kombinezonu i s kosilicom pred sobom, mogao joj je samo ponoviti ono što je i on sam negdje načuo: stroj koji čupka tratinčice, a travu ostavlja nedirnutom. Navodno se može nabaviti preko u Mađarskoj, u specijaliziranim

dućanima, molovima. Potom je slegnuo ramenima, ništa više nije znao o tome, osim da ponegdje ljudi također muku muče sa sličnim problemom.

Beba je dugo i opširno razmišljala, nastojala je sve uzeti u obzir. Opet, nije se htjela istrčavati, da joj se komšije ne smiju. Kakva bi to makina mogla biti? Možda poput usisavača? Ma glupost, odbacila je to kao čistu glupost. A neki visokoosjetljivi, uvjetno rečeno, pametni stroj – programiran da prilikom branja selektira stabljike tratinčice od trave? Hm. Debljina stapke, pa naravno, u tome bi mogao biti vic!

To jutro, Beba je počupala tratinčica koliko je mogla jer već ju je stezalo u križima od svakodnevnog saginjanja i naprezanja. Osim toga, nije smjela hodati travnjakom duže od 20-25 minuta, da se ne ugazi, pa je i u tom pogledu bila limitirana. Uglavnom, sačekala je muža da se vrati s posla, potajice ubacila pasoš u torbu, promrmljala nešto polurazumljivo – kao da ide na groblje i još ponegdje – te sjela u auto i uhvatila kurs prema pograničnom Szegedtvároszi, u Agrometro gdje bi zacijelo, računala je, trebalo biti takvih strojeva.

Taj mađarski! Objašnjavała je rukama i nogama, čak je došao i menadžer firme. Beba ga je, naposljetku, izvela van, na službenu tratinu. Bio je to nepovjerljivi gospodin, posebno nabrušen na napirilitane strankinje, tako ju je bar gledao, kao da nalazi stotinu mana na njezinom licu, te usput očima davao znakove dvojici prodavača u kutama. Ali kako na travnjaku nije bilo tratinčica, Beba je čučnula iznad tulipana, gledajući menadžera u oči te potom iščupala tulipan iz korijena, kao što je to radila s tratinčicama na svome travnjaku. Menadžer se mrštio; imao je čupave, spojene obrve. U nosnicama mu je vidjela dlake, ali je nastavljala čupati tulipane, pariškoplave, mađarskozelene, brazilskožute – sve dok menadžer jednim ostrim pokretom glave nije odlučio dokinuti sknavljenje tratine Agrometroa. Ona dvojica koja su spremno čekala izvrnutih šaka, dograbiše Bebu. Dok su je izvlačili iz vrta, poderala je najlonke, čak je i štikla napukla u tom naguravanju prema glavnoj kancelariji. Cvijet s šešira pao je na cipelu glavnog menadžera i on ga je bijesno šutnuo. Odrezali su joj globu. Bilo je to puno forinti, toliko puno da je Beba morala promijeniti sve marke koje je potajno uzela iz kućnih zaliha, a kad je upalila auto i krenula, mjenjač je bio u rikvercu i dosta je snažno bubnula neko vozilo parkirano iza. Bila je blatnjava pod dugim noktima, kose razbarušene, psujući tiho dok je oštro ulazila u zavoje. Jedva je čekala da dođe kući i legne u kadu. Smrkavalo se nad granicom. Uhvatio ju je prolom oblaka. Brisaći su jedva uspijevali zbaciti vodu sa šajbe. Ništa nije vidjela. Samo sivo i smeđesivo. Morala je stati sa strane, pričekati da se nevrjeme malo smiri. Primijetila je da joj je rub suknje mokar. Auto je negdje puštao vodu, taj skupi auto koji su išli kupiti čak u Njemačku, s automatskim mjenjačem i

ubrzanjem do 100 km za samo 9,3 sekunde. Došlo joj je da zaplače od muke, a onda ju je počeo hvatati strah. Bila je sama na cesti, u ravnici bez ijedne vertikale. Bujice su divljale. Pokrenula je auto. – Pa šta bude – prošaptala je. Kući je došla tek iza ponoći. U kuhinji je gorjelo svjetlo. Pred vratima je namjestila kosu, obrisala razmuljanu šminku oko očiju te blato sastrugala sa štikli. – Pa da, peta je ipak napukla – konstatirala je, otključavajući ulazna vrata. Franjo je sjedio s obje ruke na stolu, odajući dojam nekoga tko se tokom posljednjih sati temeljito izmirio sa sudbinom. Kimnuo joj je i prekrizio ruke. Doista je bilo tiho, starački tiho. Beba je objesila mantil: tek joj tada sinulo da nije smislila nikakvo objašnjenje za svoj dugotrajni izostanak. Zastala je. A kada je napokon izustila da nešto kaže, Franjo joj je upao u riječ: – Ništa mi ne govori, u redu je – rekao je. – Ma šta – Beba je naglo mijenjala izraz lica – ma šta?

– Kažem ti, sve je u redu. Franjin glas imao je dubinu propovjednika u akustičnoj crkvi. – Sve ove godine – nastavio je gladeći čašu – htio sam ti to reći i mislim da je sada prilika. Beba se podbočila o rub kuhinjskog elementa i glavu nakrenula u stranu, da bolje čuje. Osjetila je kako joj nanosi šminke cure niz obraz, po butinama pak dražila ju je vlaga koju je donijela izvana.

– Uvijek sam bio neaktivan – govorio je Franjo kao da se nadovezuje na misli stare kao Biblija – a ti znaš o čemu ti ja govorim.

– Nemam pojma – prasnula je Beba, čak se malo nasmijala. – Šta bulazniš, matori? Jesi pio? Kasno je, ujutro radiš!

– Znaš ti – nastavio je – a to se svakome događa, ta nesreća da ti priroda ili štagod bilo već, da ti jednostavno oduzme taj dar, što nije rijetkost, kažem ti Beba, ma štagod ti o tome mislila, ali opet to je tvoje prirodno pravo i ja ti ništa ne mogu zamjeriti.

Zatim ju je pažljivo odmjerio.

A Beba je otvorila slavinu, grlo joj se sasušilo. Franjin pogled bio je zamućen, ali lice mu uopće nije bilo tmurno, štoviše nekako vedro, rasterećeno, tako joj se bar učinilo na svjetlu kuhinjske lampe. Zastao je očekujući da ušutka vodu u sudoperu, a onda je opet progovorio: – Pokušavao sam na sve načine, o tome, draga moja, ti teško da išta znaš, jer nisam te htio time opterećivati, a imao sam i neki glupi, muški ponos, zovi to kako hoćeš, ali to je toliko snažno da čovjeku ne dopušta da bude iskren. Koliko sam ti samo puta slagao kako idem na službeni put, a zapravo sam pohađao razne kure, sve redom najuglednije klinike. Probao

sam Viagru, razne ručno spravljene meleme, a ovaj čir na dvanaestercu, što misliš, odakle mi? Pa od tih silnih lijekova koje gutam kao bombone, jer prepisivali su mi svašta, čak i kurve, ali, oprosti mi najdraža, ni kurve, kao što vidiš, nisu pomogle: pimpek se nikako ne diže!

Opet je nastupio tajac.

Beba se zamislila, zaškiljila u bijele podne pločice, Franjo je uzdahnuo: – Htio sam ti reći, Beba, ma tko god bio taj tip, da imaš moje puno razumijevanje – te Franjine riječi prigušila je škripa stolice po podnim pločicama dok je podižući svoje mlohavo tijelo, sijedom glavom dodirnuo stropnu žarulju. I svjetlo se pomjerilo, lijevo-desno, izdužujući na trenutak njihove sjene, kao na kraju filma.

– Ah – bilo je sve što je Beba izustila dok je Franjo nestajao u mraku spavaće sobe: – Ah! Osjetila je noge, drhtale su, neka slabost iznenađujuće brzo obuzimala joj je butine tako da se rukama morala podbočiti o rebra radijatora, tik uz prozor. Pogledala je van. Kiša je posustajala, a reflektor bacao usmjereni mlaz svjetlosti na engleski travnjak. Bio je to 500-watni reflektor kojemu niti jedna tratinčica nije uspjela promaknuti.

Bebine jarkocrvene usnice, prislonjene o prozorsko staklo jedva da su se pomjerile dok je gledajući engleski travnjak, tiho, kao da kune, šapnula: – Sutra ću ga dati izbetonirati.

KOPAČI

U željezaru na uglu Anđa je kupila ašov i motiku, a lopatu je imala otprije, doduše bila je to neka davno rabljena lopata, ali još je mogla poslužiti. Tada su još po kućama išli Cigani i oštrili noževe za domaćinstvo. Anđin muž Vlado lupao bi im vratima pred nosom, ali čim bi ga minula huja, Anđa je potajno odlazila za Ciganima na ulicu i potom ih krišom sproveda do šupe. Plaćala im je duplo da naoštire alatke jer poslije svakog kopanja vrhovi bi se otupili pa ih je valjalo stalno obnavljati. Tajna kopanja bila je u pravodobnom održavanju alata – Anđa je vodila računa da oruđe uvijek bude čisto i nauljeno. A Cigani su znali posao i svojim bi brusilom od finog kremenca natjerali čelik da izbací oštrice tako da je Anđa mogla spremna čekati nove obavijesti o sinu.

Obavijesti je plaćala iz crnog fonda za koji dugo nitko nije imao pojma da postoji. Vlado bi se možda naljutio, razmišljala je Anđa, u neku ruku s pravom pošto su jedva krpali kraj s krajem. Te jeseni unuk Tomili krenuo je u prvi razred i nisu htjeli da itko u mjestu pomisli kako malom nešto nedostaje, a to katkada i nije bilo lako s dvije tanke penzije. Snaha, doduše, nikako da se oporavi pa da potraži neki posao i tako privredi za kuću.

- U njenim godinama ja bi stijenu iskopao – rogoborio bi Vlado kad snahe nije bilo kod kuće. Ali čim bi je spazio kako odsutno baulja – pa još i te podočnjake na licu koje bi ga podsjetili na krpú s rupama za oči – Vlado je šutke hvatao rtu u njivu premda ondje ne bi ništa mogao započeti niti dovršiti.

Rano ujutro, dok bi Vlado još spavao, Anđa se iskradala iz kuće s alatkama na ramenu. Zadnjih godina ovladala je tehnikom kopanja, doduše, nije bila u punoj snazi pa se kopanje znalo otegnuti danima, osobito ljeti za dugih suša kad zemlja otvrdne, gotovo do pola metra u dubinu. Tada bi ašovom morala ići kao klinom – okomito – a opet, ne odveć snažno jer ukoliko joj je sin doista dolje, Anđa mu nije htjela povrijediti ni jednu jedinu koščicu. Zato je kopala nježno izvrćući zemlju, busen za busen, upirući više vrhom nego cijelim ašovom, pomno i polako, kao da bi svakog trenutka iz zemlje mogla izroniti poznata joj glava.

Znala je da u ratu nikoga nisu kopali dublje od metra; nije bilo vremena. Važno je bilo da svinje ne iščeprkaju tijelo van, ali kako su se svi bojali zaraze, dali bi si truda, pa čak i na prvim ratnim crtama ponekad se zakapalo i do metar duboko te potom tijelo posipalo živim vapnom. Anđa je za svaki slučaj išla još malo dublje – kad već kopa – tek toliko da bude

sigurna. Sa žuljevima odavno nije imala većih problema. Preko dlanova navukla joj se tvrda opna, jagodice na prstima ođonile – kako se to ondje govorilo – a koža nekako poprimila tamnožutu boju zemlje.

Koliko je bilo kopanja, Anđa jedva da je i pamtila. Brojala je do deset, a kako se neizvjesnost oteгла, kopanje joj je prešlo u porok. Išla je na sve dojave, a bilo ih je, brate, k'o u priči jer besparica je, dakako, pa su se ljudi svakako dovijali da nešto ušićare, makar i od Anđine nevolje: – Daj šta daš! A davala je Anđa čak i kada je znala da joj lažu u oči jer uvijek je postojala neka šansa da će ga pronaći, možda baš onda kad je nada naizgled nikakva, a zemlja teška.

Ako bi joj se crni fond ispraznio do zadnje pare, Anđa bi se samo zahvalila na dojavi. A onda bi naišla nemirna noć: koraci, šaputanja i mutirani sovin huk na mliječnoj mjesecini – uglavnom, jedva bi dočekala zoru pa da saleti rodbinu i susjede za kratkoročnim pozajmicama.

Uglavnom, svakakve su je smlate vodile do vrlo udaljenijih zakutaka, usput je uvjeravajući kako su ga vidjeli kao sada što vide nju, prelazeći na "ti" bez imalo poštovanja prema godinama i crnini, dok je Anđa u sebi odmjeravala istinu i laž. Obično su to bile davno obrasle njive ili neke grozne bašče sa zakržljanim voćkama, rjeđe krajevi uz zaboravljenu cestu. Anđa je bila na glasu po tome da plaća unaprijed pa je bilo i takvih koji su odmah po isplati hvatali maglu. Neki su pak bili obzirniji pa bi cirkajući pivo u hladu ostajali još malo promatrati ženu koja kopa. Nikoga od tih ljudi Anđa poslije više ne bi vidjela, kao da su je se klonili. Doduše, teško da bi ikoga od tih lica više prepoznala, ali uvijek su se javljali novi, kojiput i žene koje bi joj se predstavljale kao sinove prijateljice.

Tako ju je jedna cura povelala na neku pustaru te uzimajući novce prstom uprla po sred minskog polja gdje su ga dugo klali – baš tako je rekla – a nju silovali i zatim pustili da ide dalje i širi priču o gadnim momcima. Anđa je morala unajmiti ogromnog John Deera s priključkom, te na njemu, kao na zmaju, poći u polje. Kopala je tri dana puna entuzijazma, ali u rupetini je nabasala samo na neispravnu protutenkovsku minu. Pred kraj posla nad rupu se poput kišnog oblaka nadvio njezin Vlado, glavom i bradom. Anđa se tad prepade jer Vlado se ponekad znao strašno razjariti, bar kada je Anđa u pitanju, ali ovoga puta šutke je zavrnuo rukave košulje, sočno pljunuo u šake i s lopatom pošao k Anđi u rupu.

Otada su Anđa i Vlado, kao pravi muž i žena, zajednički išli na iskapanja. I išlo je znatno brže, a kako bi koga hvatalo u križima, onaj je drugi nastavljao posao, kao da su se

međusobno nadmetali koji će više potegnuti.

Jednom prilikom, gledajući snahu gdje besciljno haulja kućom, predložili su joj da pođe kopati s njima, da si malo olakša, rekoše, a snaha objeručke prihvati prijedlog. I već po slijedećoj dojavi, krenuše u troje i markirana se zemlja pretvori u rupu dok si rekao keks.

Onda su pomislili na maloga, zašto ne?

Dok bi oni kopali, Tomili je ionako sam kao tuga čamio između četiri zida, često i bez ručka kada bi, poneseni poslom, dopustili da ih sumrak zaskoči dolje u rupi. Bit će mu bolje na zraku, primijetio je Vlado uzmičući u grm. Anđa pak čilo dometne kako će iz svog crnog fonda odvojiti za malu plastičnu lopaticu i grablje te joj vjetrusinom opaljeno lice osvoji sanjalački osmijeh. – I kanticu za zemlju, naravno.

– Možda nam donese sreću – javio se Vlado iz grmlja gdje je pišalinom vidao krvave žuljeve na dlanovima.

– Možda – uzvratilo zamišljeno Anđa dok je čistila alat i pjevušila neki prastari šlager. Snaha je, oslonjena o dršku ašova, naizgled pratila kako uštap slobodno klizi po ulaštenom svodu, kao na ubrzanoj snimci. A negdje na polovici, mjesec iznenada uspori. S oranice se podiže jak vjetar i crni joj rubac zakrili pogled. Odozdo, iz prazne rupetine, kao utvara izmigolji tad hladnoća zemlje, dražeći joj topla bedra ispod raspuštene seljačke suknje. Pošto maknu tkaninu s lica, onaj punašni mjesec kao da malo poskoči po nebeskoj kaldrmi i udovica se lecnu, puštajući alatku da upadne u rupu. Anđa i Vlado čuli su je gdje dahće kroz akustičnu noć, a kako su odmicali sve dalje i sve brže niz vlažnu njivu, uzdasi strasti miješahu se s rikom punokrvne životinje.

NEDJELJOM POPODNE

Sunce je već visoko bilo odskočilo na nedjeljnome svodu kada je Marić izišao iz kuće sa sjekiricom djeljalicom pod pazuhom. Svojim razgaženim cipelama za bašču opipao je najpraviji dio stražnjeg dvorišta, ondje stabilizirao panj, pljunuo zatim u šake u muževnom raskoraku. Oko njega ležahu na bok izvrnuti panjevi. Duboko je udahnuo prije nego će za probu raskoliti prvo drvo. Nastavio je cijepati tako što je s dva prsta lijeve ruke pridržavao cjepanicu, dok je desnom zamahivao sjekirom djeljalicom. U trenutku sraza sječiva i drva, hitro bi izmaknuo prste s cjepanice, iz sigurnosnih razloga.

Marićeva odluka o cijepanju nije bila motivirana problemima ogrjevnice prirode, jer je obiteljsku kuću Marićevih odavno grijao sustav prigradskog plina. Za slučaj katastrofe bio je tu plamenik Brener, uz koji je išao i tisućlitrski rezervoar, pun nafte. Odluka o cijepanju više je bila posljedica dnevnih taloga mrzovolje što je, ukorak s razvojem popodneva, prelazila u nemir s kojim je čovjek poput Marića naučio živjeti, pa čak i gospodariti, ali u iznimnim trenucima ta je nervoza zahtijevala neki radikalniji zahvat s Marićeve strane.

I on je reagirao u skladu sa svojim računovodstvenim pozivom; odlučio je ne proknjižiti nakupine bijesa – mimo dostavnica, zadužnica, petih kopija i akceptnih naloga – kao da se radi o fiktivnoj robi koja skladišta ni vidjela nije!

Uzdao se u znoj, u isparenja. Nervozu koja hlapi kroz pore njegova lica. Kao fiktivna roba.

U Marićevu zaleđu, točnije iza guzice, njegova je žena upravo filovala oblatne za neobavezno popodnevno grickanje pred televizorom, kao neku vrst prihrane između dvaju objeda. Pokoji put podigla bi pogled s brašnom umrljanog stola i blagoslovljeno zatreptala kroz širom otvoren prozor prema pognutoj muževoj figuri.

Mariću se brzo orosilo čelo. Nije bio u nekoj cjepačkoj kondiciji, a opet nije bio sasvim bez snage jer je živio dosta neporočno: nije pušio ni pio, nije jeo masno, nije lijegao kasno i nikamo, baš nikamo ne bi pošao bez potkošulje. Jedini porok bio mu je nerviranje bez nekog jasnog razloga. I tako svakoga dana.

Lagani sentiš početkom tjedna kao da je težio nedjeljnom techno ritmu. I dok je cijepao, osjećao je taj teški ritam nedjeljne nervoze kako mu koli lubanju poput sječiva njegove sjekirice.

Pri svakom bi zamahu kezio zube. Tada se vidjelo koliko su čvrsto stisnuti. Ipak, ono "Uh!", kao teškom mukom otkinuto, poslije svakog udarca pronalazilo je put kroz prореze na zubnoj caklini. Cijepao je Marić bez odmora i bez daha, u grču borbe s unutrašnjim neprijateljem.

I sve je išlo glatko: polaganje cjepanice na panj, kratka fiksacija prstima, ciljanje, dug zamah i: – Tup! Pa onda isto to, i tko zna koliko puta iznova, sve do trenutka kada je Marić za djelić sekunde zakasnio izmaknuti prste na cjepanici. Doduše, opet se čulo: – Tup! Ovog puta za nijansu prigušenije tup, kao blago skretanje s teme.

Marić nije jauknuo, a ne, to nikako. Namrštio se, u prvi mah zatečen probojem krvi na mjestu gdje su još do maloprije bili palac i kažiprst. Pratio je pomahnitalu bujicu kako se preko nadlaktice i uredno zavrnutog rukava košulje izljuje na cjepanice i kako zatim nestaje u žednoj zemlji. Ubrzo je odbacio sjekiricu. U njegovim kretnjama nije bilo mjesta užasu, strahu ili panici. Samo dodatni gnjev zbog vlastite nepažnje.

I hitro se, kao da ga netko zove, okrenu tad ka kuhinjskom prozoru. Njegova je žena bezglasno razjapila svoje zlatom optočene ralje. A prste, s filom na jagodicama, utiskivala u obraze. Na usnicama plesao joj je vrisak.

U tom trenutku Marić je izgovorio prvu rečenicu te nedjelje.

– A, u pizdu materinu! – kazao je više za sebe, pritom naglašavajući vokale takvom strašću da nije bilo sumnje osjeća li psovku svojim punim, ranjenim bićem.

Čuo je krv kako jedro klokoće po vrhovima njegovih cipela. Dvojio je kamo krenuti. Ipak, ostao je ukopan, u muževnom raskoraku, prateći ispod oka ženu kako mu se približava, malo iskosa, s kuhinjskom krpom u ruci. Htio je nestati.

Žena se prihvatila posla. Od krpe u hipu nastala prvi zavoj. Marić je pružio ranjenu ruku, glave obješene na prsima. Žena je vješto pritegla krpu, rubove zavezala u mašnu. Potom je čučnula nogu skupljenih ustranu, zbog uske suknje. Pobirući još tople Marićeve prste, pomislila je na izletnički frižider. Učinio joj se najpodesniji za transport prstiju do kirurgije.

Samo... nije se mogla sjetiti gdje ga je zaturila. Možda u šupu? Ili negdje oko kuće? Na verandi? Bože, tamo ima toliko krame.

Misli joj presiječe osoran Marićev upit.

– Kuda ćeš s njima? – pitao je odozgo.

Kada je žena digla glavu, osta zatečena tim izrazom neopisivog gađenja što je zauzimao sve bitne pozicije na Marićevu licu.

- Gdje ih to nosiš?

- Na kirurgiju - reče ona - da ti ih našiju dok su još vrući!

Marić se još jače namrgodio.

- Ostavi ih - promrsi on, ali za daljnja objašnjavanja nije imao snage. Bio je sit razjašnjavanja, uvjeravanja i obrazloženja. Zašto ljudima baš sve treba objašnjavati? Zašto žele svi sve znati? Njegovi prsti njegova su stvar, tako je razmišljao Marić. Gdje je tu, majku mu, sloboda izbora? Kakva je zakonska praksa? Može li se, pitao se, preživjeti u uvjetima totalne radoznalosti?

A bol... tek je trebala doći. Marić je znao da ima još malo vremena. Negdje u pozadini još su mu zvonile ženine riječi: - Dok su još vrući!

I bi mu žao što će je morati razočarati. Zapravo, nije ga razumjela i zbog toga mu je bilo krivo. Kada joj je jednim naglim pokretom - onom zdravom rukom - istrgnuo iz ruke oba svoja prsta, osjetio je njihovu toplinu. Sigurnim se korakom zaputio još dalje, dublje u dvorište, do kontejnera, do mračnog otvora gdje ih je jednostavno ispustio. Iznutra se čuo meki pljak.

Tek tada okrenuo se ženi. Stajala je tamo među ukrasnim biljem, ispred zidića od fugovane cigle preko kojeg su se obijesno zatrčavale sjenke predvečerja, u cik-cak.

Vraćajući joj se, korak mu je olakšao, pokreti tijela dobiše na elasticitetu. A lice, lišeno grča, tinjalo je začetkom unutrašnjeg osmijeha. Da je kojim slučajem na raspolaganju imao oba dlana, možda bi ih protrljao, isprepleo prste i zapucketao zglobovima kao što to rade zadovoljni ljudi. Poželio joj je nešto reći, nešto poput: - Jebeš prste! Ili: - Sve je OK! Ili: - Hoće li skoro te oblatne? Želio je nekako izvući situaciju, kao skretničar vratiti je na uobičajeni kolosijek nedjeljne rute.

Šutke joj je utisnuo poljubac u obraz. Pod nepromcjem, osjetio je fil. Malo preslatko, pomislio je, gurkajući je blago ramenom prema kući.

Ušli su preko verande, ukorak. Prošli kuhinjom, pa kroz hodnik u dnevnu sobu, pomalo otežući, kao da kupuju vrijeme. Marić je duboko u sebi svodio račun: kroz par minuta,

kalkulirao je, krenut će prve salve boli, ali baš to vrijeme, tih par minuta između olakšanja i boli, činilo mu se vrijednim onoga što je upravo učinio. I to je bilo nešto, ako ne i više od toga; barem kratki predah poslije ponovo povraćenog teritorija, jedne teško dobivene etape duboko u unutrašnjosti iza neprijateljskih linija. Mogao je vidjeti taj nered poslije bitke. U daljini, jenjavao je topot konjice u povlačenju. Vidio je sebe kao pobjednika kako se nadvija nad lešinom, tražeći vlastiti odraz u beživotnim očima žrtve, u kontejneru, među ostacima nedjeljnog popodneva.

JOJINI

Da Joja nije rođen za kuću – s time se Eleonora odavno bila pomirila, ali taj crv u vezi muževe karijere još je svrdlao duboko u njezinom biću. Gurala ga je koliko je mogla pa opet, Joja je funkciju šefa stranke napustio u pola mandata, unatoč njezinim prijetnjama o rastavi braka i podjeli imovine. A Joji, međutim, kao da je netko kirurškim zahvatom izvadio kamen iz utrobe! Čim je predao mandat i gastritis je prošao pa je prvi puta nakon 91. bacio Gastale i gotovo zaboravio da se ikada i petljao u politiku.

Bilo je to uoči izborne kampanje. U kuću su mu došli članovi izbornog stožera stranke. Molili su, kumili, apelirali – sve je to, dakako, Joji bilo već poznato pa i očekivano s obzirom da je stranka pala na najniže grane, a narod, objasniše članovi stožera, narod se okrenuo crvenima!

Kukali su mu tako danima upravo ovdje, za trpezarijskim stolom, ali ćorav bi to bio posao da se samo Joju pitalo, nego ga, lisci, pritisnuše preko Eleonore znajući dobro gdje je najtanji. I ubrzo ga slomiše, toliko brzo da je i sam Joja bio iznenađen. Tek je, ponosa radi, potegnulo do obližnje pustare pod jedno usamljeno drvo i ondje, iz svega glasa, zaurlao na vrane ne bi li prebrodio krizu. I dok je tako propuštao grumenove ilovače kroz prste, zarekao se da će odjebati politiku čim izgura predstojeću izbornu kampanju. Pa makar i po cijenu rastave braka – tako je odlučio i mirniji pošao kući.

A tih predizbornih dana Eleonora bi mu štošta progledala kroz prste, pa čak i to što nikako nije uspijevaao postaviti mrežicu protiv komaraca koju su svi u ulici odavno montirali na prozore. Svi dakako, osim njih, Jojinih.

Nije da Joja nije pokazivao dobru volju – izlomio je cijeli komplet eksera, ali koliko li je samo Eleonora bila u pravu kada je govorila da on nije pa nije za kuću, da jednostavno nije. I točka. I to joj je kopkalo po duši dok ga je gledala, jedna mu majka, kako se dan za danom muči s tim čekićem u pauzama između zasjedanja u stranci.

Ali, Joja je bio stari, prekaljeni lisac još iz vremena prvih “baraka” i ubrzo je osjetio kako stranki fali taj završni potez.

– Bez toga završnog poteza sigurno gubimo izbore – priznao je Eleonori.

To ga je sve više mučilo kako se kampanja utjecala vrhuncu. Javio mu se uskoro i gastritis pa

je čak pomišljao da se zahvali dečkima u stožeru, uza sav respekt što su mu povjerili tako odgovornu zadaću.

I onda, jedne večeri, dok je gledao Eleonoru kako bjesomučno juri za komarcima po sobi, poletio joj je u susret: – Ma daj da te cmoknem – primio joj je obraza u svoje dlanove i utisnuo joj baš pravi filmski poljubac. Čista pirueta po parketu: u dva skoka bio je pri telefonu i okretao zetov broj u Zagrebu.

Eleonori je tek naknadno sinulo što je posrijedi: – Pa zar si zaboravio da nam je zet u mirovini – upozorila ga je kad je dovršio razgovor. – Pazi šta radiš... – upozorila ga je, krajnje ozbiljna tona.

Joja je fakinski migao: – Glupost, to s tim nema veze. Zet će se samo zakratko dići i nakon što zašprica, odmah aterirati. Sve skupa ni petnaest minuta leta. Osim toga – dodao je – ne radi se o borbenoj akciji.

– Ali, kad se zadnji put digao, sjećaš se, dva su ga lovca morala spuštati na zemlju!

– Bilo nekada – odmahnuo je rukom. Joja je sada morao brzo misliti jer se izborna kampanja primicala kraju: – Zeta ćemo ograničiti gorivom, mali je to rezervoar – pokušao joj je objasniti, ali je Eleonora ostala rezervirana.

Tek nakon nekog vremena upitala je: – I šta kaže zet?

– Auf. Jedva je dočekao... – Joja tu napravi neveliku, ali značajnu retoričku pauzu: – Danima mi već tuliš kako bi vidjela bebu, no, pa eto ti sada: kaži dragička?

– Dragička – ponovila je brzo Eleonora.

– Dolaze nam s bebom – reče ozareno Joja – Svi troje: zet, kćer i beba!

– Oh – kao pogođena Eleonora se stropoštala na najbližu stolicu i oborila pogled. Trebalo joj je cijeli minut da dođe sebi.

– Znači i beba dolazi... – ponavljala je kao da ni sama ne vjeruje u to što govori.

– Pa, no, to si htjela.

Joja je opet bio pun samopouzdanja. Sada je i njega primilo. Kao nekada, u onim pionirskim danima kada se radala država, osjetio je uzbuđenje dok je stisnutih šaka koračao amo-tamo

po trpezariji. Bio je sve više siguran da ključ izbora drži u svojim rukama.

Jojin plan držan je u tajnosti, pohranjen u kompjutoru pod šifrom: komarci.

Na dan dolaska rodbine, Eleonora je uspjela nagovoriti Joju da – ako ništa – a ono bar još jednom pokuša postaviti tu mrežicu protiv komaraca.

– Zbog bebe, Joja, učini to zbog bebe – molila ga je. Uistinu, ona bi to već riješila jer se tokom godina života s Jojom naučila sama majstorisati, ali u kući nije bilo hoklice koja bi podnijela njezinih stopet kila. Zato je rješavala ono što je mogla sa zemlje: po tko zna koji puta provjerila je zidove, zavirila iza regala i radijatorskih rebara, protresla zavjese, pretražila ćoškovne turajuće prste čak u procjepe između lajsni i zida. Dalo se zaključiti da komaraca ipak nema. A opet, poneki puta pretvorila bi se u uho jer ruku bi stavila u oganj da ga čuje kako zuji negdje u predjelu lusteru. Ili bi joj se, što je još gore, učinilo da ga je upravo vidjela kako leprša sobom pa je s kloferom na gotovs kretala u neizvjestan lov za tim malim odurnim mezimcima bara i voda-stajačica.

Oboje su bili uzbuđeni, ponajviše zbog bebe o kojoj su čuli da se već smije i da reagira – tako im je bar rečeno – pa su smišljali kakve će grimase praviti da zabave bebu. Joja je u ogledalu uvježbao klasično plaženje jezika s palčevima u ušima, a Eleonora se uokolo raspitala što kod beba najviše pali, ali kako joj rekoše da to ovisi od bebe do bebe, odlučila se na stari trik izvrtanja očiju, coktanje usnicama i blago, veoma blago kreveljenje.

Stigli su kasno navečer, automobilom zagrebačkih registarskih oznaka.

Ali već s vrata, beba se uplakala i kć, nakon što je ugledala oca na stolcu s čekićem u ruci, prevrнула je očima: – Tata, zar nisi to već mogao srediti?

Uvijek isto zakeralo na mater, pomislio je Joja.

Zet je ušetao u dobubrežnoj avijatičarskoj jakni, ispeglan i podšišan na crt. Odmah je počeo izdavati naređenja.

– Zatvarajte vrata da ne uđu komarci. I ne prilazi bebi s tim ekserima među zubima!

Joja doskoči na tapison.

– Čujem ga, čujem – kć je tijelom pokušavala zaštititi bebu u naručju.

– G'si svjetlo – siktao je zet – P'li taj reflektor na zidu!

Joja se smutio, nije znao što bi prije. Najzad je ispljunuo eksere u dlan, odložio čekić i požrtvovano nogom ćušnuo vrata.

- Ne l'paj tim vrrrrr'tima - zetovi pokliči fijkali su mu kroz uši dok je hitao k prekidaču. Osjetio je koljena kako mu klecaju kao, uostalom, svaki puta kada bi se pojavio zet s tom svojom zadriglom njuškom nižeg oficira. A kako se zbivao taj obrat u Jojinoj glavi, kako bi lako podlegao psihozi - to Joji nikako nije bilo jasno. Uglavnom, gorčina mu je već palila trbušnu šupljinu dok je motrio zeta kako se nasred sobe okreće na petama čizama prije nego se paradnim korakom, kao i uvijek, zaputio prema sobnom bifeu.

Ma gledaj ga samo - grozio se Joja - drži se kao da sam ja njemu zet, a ne on meni!

Doista, Joja nije znao za ijedan takav primjer, a poznavao je mnoge familije u kraju i gdje god bi povirio, odmah bi mu bilo jasno tko je tu kome zet. Stoga bi povremeno zapao u neko stanje ni ljutnje ni očaja; više je to bila tuga što, eto, nije imao sreće kad je bog dijelio zetove.

- Dvije čaše ovdje - obrecnuo se zet. - Obične, male!

Da odagna zlovolju, Joja je poveo priču o sparini.

- Vani sve stoji - reče kao da se pravda zbog ovdašnje klime. - Sve osim komaraca - požurio je dodati kako bi istaknuo regionalni problem.

- Dušu dalo za let - prekinuo ga je zet i strusio svoju prvu rakiju te večeri. Joja je pomislio da će po običaju prigovoriti rakiji, ali umjesto toga nagnuo se preko štamplica, tik Joji do nosa.

- I? - počeo je povjerljivo - Kakav je avion? Gdje su koordinate? Još nisam vidio plan leta?

- Poljoprivredni avion - umirujuće je govorio Joja. - Dvomotorac.

Zet je zamišljeno prinio bocu na grudi, kao bebu. Pred tim staklastim pogledom Joja osjeti porast tlaka u ušima.

- Ako treba nekog rušiti... - zetova se čeljust polako rastvarala šireći mu nosnice dok je glavu zabacivao preko ramena: nešto kao obrnuti smijeh, prema unutra - tako se barem Joji pričinilo dok su mu tijelom strujali trnci pri pomisli da je možda ipak malo pretjerao u svojim planovima sa zetom. Čuo je Joja, dakako da je čuo, premda se ni on, a bome ni Eleonora nikad nisu imali hrabrosti da pokrenu temu zetovog ranog umirovljenja: - Šta ćeš čačkat

mečku – uvjeravao je Joja ženu – kao da bi zet išta priznao! A kćer kao kćer – nakostriješila bi se već i na spomen muževa statusa, kao da to što je tako rano umirovljen ima oznaku vojna tajna. Samo bi kiselo procijedilo kako je dobar muž i divan otac...

Eh, a kad se Joja samo sjetio koliko je bio protiv kćerine udaje za pilota!

Brzo i lako ginu, to joj je govorio, ali po običaju ni kći, a bome ni Eleonora nisu ga slušale, valjda obje zatelebane u uniformu.

* * *

- Živio zete – nazdravio je Joja prilično snuždeno.

- Za pobjedu – prihvatio je zet potegnuvši iz boce.

Joja je razvio kartu specijalku po stolu. Crveno su bile kućice uz vijugavu cestu. Križ za crkvu. Križići za groblje. H – ambulanta. S – stožer stranke. Glavno žarište komaraca Joja je označio crvenim flomasterom.

- Odavde kreću – objašnjavao je – Iz bare pokraj groblja...

- Pokraj groblja – ponovio je zet – Pa jasno, odakle bi drugdje.

- Točno. Zatim nadlijeću groblje – Joja je tehničkom olovkom vukao tanku liniju putanje komaraca. – Mimoilaze crkvu i župni dvor pa niz ovu ovdje ledinu prilaze prvim kućama gdje se zatim šire lijevo i desno uz cestu...

- Tipični borbeni instinkt – zet je samozadovoljno zaključio te potom zaškiljio na jedno oko – A šta je s mužjacima komaraca?

- Oni ostaju s larvama... u bari...

- Čekaj – prasnuo je zet i grlić boce uperio ka Joji – Gdje onda prvo napasti? Koliko treba otvoriti frontova? Što je primarni cilj?

Joja je, dakako, imao spreman odgovor: – Isplati ih se zašpricati u toj bari iza groblja, i to u vrijeme najveće žege dok kunjaju na površini vodurine.

Zet se zamislio.

Joja se ustao: - Dođi - šapnu on i zet se dosta odvoji od pića. Izišli su van, u gusti mrak. Zet je držao Joju za rub košulje. Kretali su se pažljivo po dvorištu i Joja je, napipavši kvaku od vrata šupe, pogledao oko sebe. Tek tada je okrenuo prekidač za svjetlo i propustio zeta unutra.

- Pogledaj - Jojine oči zablistaše na svjetlu čiji fotoni kao da dodatno potakoše vonj svježeg auto laka. Zet pak cmoknu usnicama; Joja bi se dao oslijepiti žaračem ako to nije bio osmijeh na zetovom licu dok je slovkaao tekst na platnenom transparentu:

- S DESNIM BLOKOM PROTIV KOMARACA - pročitao zet.

- Je - šapnu Joja iz čučnja. - S desnim blokom.

- To je za avion?

- Za avion, zete. - Zet jedva da dodirnu transparent, no Joja mu blago uhvati ruku: - Ne diraj ga, još se lak nije osušio - reče blago.

- To je dobro, vrlo dobro - mrmljao je zamišljeno zet pri povratku u trpezariju.

Žene su, međutim, osjetile komarca i Joja je kao domaćin prvi krenuo s presavijenom novinom u ruci, mada nije znao točno kamo.

- Upravo si ga mimoišao - zlobno prokomentira kći.

- Koga?

- Komarca, koga drugog.

- Čekaj - ustavio ga je zet nimalo nježnim zahvatom s leđa. Uglavio je cigaretu u kut usana i izuo lijevu čizmu. Bit će da ga je imao dok se šuljao ka zidu; zatim se protekao preko kutne garniture, oštro zamahnuo i - paf - đonom! Čizmu je odbacio u kut, smijuljeći se krvavoj mrlji na tapeti. Žene ispustiše zvukove olakšanja.

- Tako treba s njima - zet je gledao Joju u oči vraćajući se k stolu.

- S kime to? - koliko god se trudio, Joja bi ga uvijek slabo razumio.

- S crvenima, majku ti božju!

- A to, dakako... Joja je zamišljeno nakrivio glavu: ipak, sve su to njegovi poznanici, odreda

dobri muževi s pušnicom uvijek punom kobasica. Nitko u mjestu nije stavljao šećer u rakiju – barem Joja nije naišao na takvoga – a ako je bila kakva molba, kopanje temelja ili pokrivanje kuće, Joja se rado odazivao ne pitajući tko je u kojoj stranci. Prošlo ga je to. – I da nije Mandice... – Mah, što da se uopće troši na to, mahnulo je rukom oko glave kao da tjera komarce i potegao iz boce za zetom.

Ponoć što je upravo otkucala, podsjetila je Joju da upravo počinje posljednji dan izborne kampanje.

Kad se osvrnuo iza sebe, shvatio je da su žene s bebom odavno već pošle na spavanje, a da mu, koliko se sjećao, Eleonora uopće nije rekla gdje tko spava i kakav je uopće raspored. Čudno, pomislio je.

Za to vrijeme pričao je zet.

– 109 sati leta od toga 56 borbena, direktni pogoci u 11 tenkova, 13 transportera i pet skladišta borbeno tehničkih sredstava – sipao je.

– Fijuuuu – Joja je nastojao gledati zeta u oči mada mu je glava sve češće propadala na kartu specijalku.

– ... Tri desanta na kombinirane oklopne divizije, dva djelovanja u neprijateljskoj pozadini i samo jedno – zet izbací kažiprst pred Jojine oči – samo jedno jedino prisilno spuštanje!

– Jedno?

– Jedno – lupio je dlanom o stol između štamplica na što Joja plaho zatrepće.

– I oni bu mene, zem ti mater – zet je sada već isturio svoju donju vilicu – I oni bu mene... poslije svega... u mirovinu... da više nisam sposoban, kaj god!

– Eh – uzdahnu Joja. – Bitno je da si ti zete sad s nama – kroz dim Joja je razabrao komarca kako siše krv na zetovu visokom čelu.

– Znaš kaj – zet ga tad šćapi za kragnu i cimnu k sebi. Govorio je šušteći kroza zube: – Ja sam bio najbolji pilot u klasi!

– Komarac – upozori ga Joja.

– Ma kaj? Di?

- Čelo zete, čelo...

* * *

Pred jutro, prije prvih pijetlova, Joju je probudio ledeni dodir: - Ne spavaš?

Bila je to Eleonora. Joja pak ne dižući glavu sa stola, progundā: - Kako da spavam pored sve ove buke.

Eleonora nije shvatila o čemu govori.

- Komarci - prozbori bunovno Joja. - Cijelu noć stružu rilcima po prozoru. Kako si mogla spavati pored te buke?

Zabrinuto mu je pipala čelo: - Ajde u krevet.

Joja je mrzovoljno otresao ramenima i glavu uronio dublje među prekrížene ruke na stolu, nastojeći dlanovima prekriti uši. Da ne čuje.

Mora da je tek lovio duboki san kad ga je probudilo neko komešanje za leđima. U ustima je imao grafitni okus karte specijalke. Njegova štamplica dodirivala mu je obraz, a jedan je poluzgnječen čik nekim čudom dogibao na Jojino bedro i napravio rupetinu na hlačama. Rasanjujući se, pokuša se sjetiti je li uopće ikada spavao za stolom? Jest, sjetio se, u vojsci, ali ne zbog pića nego požarstva. Joja se oženio još na redovnom odsustvu, došla je zatim kći tako da je rano prestao izbivati iz kuće, a ako bi katkada i popio uvijek je s njime bila Eleonora brojeći mu te špricere kao dežurni dispečer. Već trideset i nešto godina Joja je spavao u svome krevetu, na desnoj strani, bliže prozoru, od jedanaest navečer do pola sedam ujutro, bez buđenja.

Ali, komešanje za leđima polako je prerastalo u kuknjavu. Tek što je digao glavu, zaskočila ga je Eleonora: - Gdje je zet? - Joji se još nije fiksirala slika pred očima. Osvrnuo se: u kćerinom pogledu iščitavao se prezir.

- Nemam pojma - reče slabim glasom. - Pa bio je tu kad sam zaspao...

Eleonora tad šutnu zetovu čizmu u ćošak.

- Zakasnit ćete, ljudi, na uzletište!

Sunce je već bilo odskočilo dok se Joja osovio na noge. Sat je otkucao jedanput. Protrljao je oči i zgužvana lica izmigoljio van. Ondje, u vrtu, neki instinkt, što li, odveo ga je pravo do poljskog WC-a. Otvorio je vrata i ugledao zeta kako spuštenih hlača spava na rupi. S obje ruke primio ga je za otromboljenu glavu.

- A je teška... - pomisli. Zetovi kapci malo se kao odigoše, ali po sedefastoj sljepoočnici nije mogao razabrati u kakvom je stanju. Pozvao je Mandicu pa su ga oboje izvukli u djetelinu. Tek tada, na dnevnom svjetlu, zapaziše da je sav izujedan po licu i vratu. Eleonora je pogledala prema šmrku. Mada ga na trenutak smuti ženin sjaj u očima, Joja ipak potvrdno kimnu. Prije nego je razmotala crijevo, skoknula je zatvoriti žaluzine na kuhinji. - Bolje da ona to ne gleda - reče prinoseći crijevo do nogu Joji koji je zeta izvaljivao na trbuh. - Može? - upitala je Eleonora s rukom na pipi. Joja joj dade znak i ona pusti vodu u crijevo. Mlaz šiknu na zetovo tjeme i par sekundi kasnije goli mu se guzovi stisnuše u mucu. Otvorio je oči i zaurlao: - Uaaaaaa!

Čovjek koji se upravo pojavio na plotu, sućutno upita: - Zar opet?

Joja se uspravio i nemoćno raširio ruke: - Nisam ga ja birao.

Bilo je već gotovo jedanaest sati, a zet je još uvijek, izvaljen u ligenštulu, hladio glavu vlažnim kuhinjskim krpama.

Joja je bio na iglama: u startu su kasnili više od sat vremena na pistu.

- Nije dobro, nikako nije dobro, mislio je zirkajući u Mandicu koja je sve jače lupala posuđem u niši. Noževe je bacala u ladicu, a jednu čašu, vidio je Joja, smrvila je u svojoj ogromnoj šaci. Pratio je kako iz frižidera uzima Fantu Exotic i zatim je cijelu, oblizujući se jezikom, izlijeva u fikus. Nedugo potom, prepriječila mu je put prema klozetu, no toliko ga je stislo da se bez riječi okrenuo i otišao pisati van u živicu.

- I? - pitao ga je susjed na plotu. - Ima li realnih izgleda?

- Još ništa - grizao je Joja usnice - knjava.

Ušao je zatim u šupu. Godila mu je svježina njezinih debelih zidova. Dlanom je prošao preko slova na transparentu: lak se osušio i Joja je u mislima vidio transparent kako vijori iznad mjesta. Dan je bio sunčan, nebo plavo kao u kaubojskim filmovima, vjetar slab a opet ne i preslab - taman da nategne i zaleprša transparent i učini ga čitljivim.

Povremeno bi, očajan, provirio kroz prozorčić da provjeri stanje u ligenštulu. U jednom trenutku učini mu se da se pod plahtom nešto miče. Zetova ruka s pečatnjakom provirila je kao sonda i Joja se tada na brzinu prekriži, mada nije bio vjernik. Otišao je u trpezariji javiti ohrabrujuću vijest.

- Probudio se - reče ženi.

Zet je, doduše, protumarao travnjakom, ali uspio se, na Jojino zadovoljstvo, održati na nogama. Bez pozdrava, nogu pred nogu, projezdio je u smjeru kupaonice zapinjući ramenima o štokove.

Joja i Eleonora su osluškivali šum tuša.

- Obično se dugo tušira, to ga opušta - objašnjavala im je kći s bebom u naručju na što Joja kimnu, kao da razumije, no Eleonora ga munu pod rebra.

- Aktiviraj se - prosiće u prolazu. - Aktiviraj se dok ja nisam pošizila!

Joja je prislonio uho na vrata kupaonice i ubrzo odahnuo. Iznutra se više nije čuo tuš što bi značilo - mislio je Joja gledajući na sat - da bi uskoro mogli krenuti na pistu!

- On vam baš nikada ne izlazi van neobrijan - upozorila ih je kći.

Joja kimnu; barem su u nečemu jedan drugome bili nalik, ali Eleonora je, opazi Joja, veoma ratoborno odvezala kecelju, mimo svojih običaja pošto ručak ni izbliza nije bio pri kraju.

Slijedećeg trenutka blistala je u čvrstom raskoraku, rukama podbočenim o široke kukove.

Kći se, međutim, tiho nakašljala, tek da privuče majčinu pažnju.

- Mama - prošapće zbog bebe koja se uspavljivala - baci svome zetu par jaja na tavu, on nema običaj izići van prazna želuca... - Mandicin pogled lutao je odsutno sobom. Joja se povukao iza zastora, u kuhinjsku nišu kao da je nešto slutio i ondje tužno ogulio bananu. Mrzio je brašnaste banane, ali progutao ju je cijelu, kao da se želio kazniti. To izmjenjivanje nade i očaja iz sata u sat potpuno ga je smlavilo, mada je i dalje vrebao na svaki zvuk iz kupaonice. Zaključio je da je dobro uradio što je isključio telefon jer bi ih pozivi iz stožera posve izludili. Bar nešto, ako već ništa više, tek toliko, za prividni mir.

- Ali, ovaj dan mora proći kao i svaki drugi - pomislio je.

U to ga pak trznu fijuk zarezanog zraka u trpezariji.

- Klofer! - prepoznao je taj fijuk, ali kćerin prodoran lelek gotovo ga odreže u nogama. Odmaknuo je teški zastor niše i ugledao gologa zeta kako pognut trči cik-cak šireći oko sebe miris gela za tuširanje, jedva uspijevajući zadržati razmak od jedne dužine klofera. Unatoč Mandicinim kilama, jurila ga je spretno migoljeći između stolica koje je zet u bijegu rušio za sobom. Činilo se, nema mu spasa. Zet je za sobom povukao milje i vaza s prljavom vodom razli se stolom. Joja protrnu: znao je koliko Eleonora pazi na to milje. Kćer je u jednom trenutku uspjela obuhvatiti mamu oko struka. Ipak Mandicin lakat u trbuh složi je natrag na kauč.

Kose sunčeve zrake pokazale dvije paralelne rumene pruge preko zetove guzice. Najzad su se ukopali na suprotnim stranama stola. Zet je napravio tijelom lažnjak udesno, no Eleonora ga je pročitala i ostala čvrsto u mjestu s kloferom spremnim da udari. Joja je vidio, bolje reći predvidio, zetov bijeg kroz vrata prema hodniku, pa se lagano izmjestio između štokova. Zet ga jedva primjetno kibicnu, a klofer ga promaši za picinu dlaku.

- Kakva muda - pomisli preneraženo Joja.

Čim je zet ulovio vrh Mandicinog klofera, kćer je nasrnula kao katapultirana. Bio je dovoljan jedan iskorak Jojine noge da se prospe koliko je duga po tapisonu. S drugim stopalom Joja joj tad pritisnu pleća: - Miruj - podviknu. Žaluzina se bučno rastvorila i od zeta je još uspio vidjeti baršunastu guzicu kako iščezava u vrtnom zelenilu.

Rukama se podupirući o ogoljeni stol, Eleonora se dovukla do Joje, teško se sagnula da pokupi bar milje: - Ovakav neće dugo izdržati - dahнула je u nekom iskrivljenom polučučnju, nimalo prijateljski pogledavajući u kći koja je mirovala pod Jojinom boroletom.

- Ma pusti je - reče prezrivo. Čim je Joja odigao stopalo kći je četveronoške izmigoljila u sigurnu zonu trpezarije. Mandicine grudi nadimale su se ispod bluze, ali činilo se da vlada situacijom. Najprije je ušuškala bebu, a potom se okrenula Joji s kažiprstom na nosu i očima sijevnula prema raskriljenim žaluzinama kroz koje je pola minute prije klisnuo golišavi zet.

Eleonora, pravim imenom Magdalena - mada bi je pokoja baba pred crkvom znala zazvati i Magda - još je uvijek imala potrebu da s mužem podijeli one jake doživljaje.

- Onakvog gmaza među nogama - šapnu mu - može imati samo lud čovjek!

Joja je bio siguran da ga je čuo, baš taj čas, pa se otisnuo sobom smjerno zagledan u strop,

ali munja boli u križima podsjetila ga je da više nije mlad. Ipak je nastavio dalje po instinktu, zamahnuo jednom pa drugom rukom te obje, čvrsto stegnute šake prinio zatim sebi k licu i ondje ih, suspregnuta daha, polako rastvorio, jednu pa drugu. – Nevjerojatno – pomisli suočen s praznim dlanovima – a baš sam ga imao!

– Gore malo levo – opomenu ga Eleonora s leđa.

Kraljevska komarica drhturila je na stropu bacajući šiljatu, od sebe bar pet puta veću sjenu preko ogromnog prostranstva viseće bjeline. Poznavao je Joja ćud komaraca, njihovu sklonost prema tamno lakiranim površinama: – Bit će da je očajno gladna – zaključio netremice je gledajući.

Kraljevska komarica malo tad pridignu svoje srebrnasto rilo, kao da oklijeva otisnuti se i Joja brzo posegnu za novinama ne skrećući pogleda sa komarca; koliko li mu se puta desilo da samo kratko spusti pogled i slijedećeg trenutka komarca više ne bi bilo na zidu.

– Čekaj! – Eleonora mu izvuče utvrdo presavijene novine iz šake i pred kćerinim zapanjenim pogledom, izvede Joju u hodnik, zatvorivši za sobom vrata trpezarije.

Okrenula je ključ u bravi.

Joja nije mogao vjerovati.

– Imao sam je – vadio je očajan u hodniku i šakom bubao o tapetu: – Zašto mi to radiš? Jesi li vidjela kolika je... puna krvi!

Eleonora zataknu klofer za pojas od kućne haljine i prijekorno zavrti glavom: – Ti stvarno nisi za politiku...

– Popit će im svu krv – Joja je i dalje tjerao po svome.

– Neka joj to bude kazna – odreže britko cimnuvši bradom u smjeru trpezarije – zato što se udala za pilota.

A sada, sada su morali misliti na važnije stvari.

– Ako obije pušnicu – govorila je Eleonora dobacujući Joji porodični Browning – računam da će izdržati tri do pet dana, a ako bude zobao samo salatu iz bašče, eto ti njega najdalje za 24 sata!

Joja se složio: 24 sata, ne više. Sa želucem punim salate.

Šifonjer su pomakli na ulazna vrata. Eleonora je spustila šarke na prozorima, skupila žaluzine. Ostavila je samo jedan mali prorez za pištolj na prozorčiću koji je gledao na česmu u dvorištu.

Joji tad sinu o čemu se radi i zadivljeno je pogleda: – Ti na sve misliš...

Uglavio je šest metaka, repetirao i vrh cijevi proturio napolje. Valovi uzbuđenja tuširali su ga po slabinama. Nišaneći, zamišljao je svoje hice kako iskre dvorištem, kako utiskuju tragove u starom betonu i kako postepeno mijenjaju krajolik. Što god bi naciljao, činilo mu se vrijedno bar jednoga metka.

GROGI TEMA

Što će ostati od tebe i mene osim fotografija i sjećanja,

Ovo vrijeme je vatra u kojoj svi gorimo...

Iggy Pop

Kažu da je najgore ako ti u školi sve ide jednako dobro, a Srale je imao baš taj maler da je matematiku gotivio ništa više nego, recimo, lijepu književnost. Bilo mu je svejedno: njemački nepravilni glagoli ili zatvaranje strujnog kruga na tehničkom odgoju. Čak ni profesionalna orijentacija, koliko se sjećam, nije polučila željene rezultate i kad se već činilo da mu nema spasa, Srale je učinio s Fišerom krug po gradu u sedamipoltonskoj Scaniji, kao tada malo tko iz škvadre.

Bila je subota, čista kao majčino mlijeko, kako na nebu tako i na zemlji. Srale je ubijao popodne na terasi Arta kadli mu se prišuljala kamiončina s hladnjačom kao zgradom – samo bez balkona i prozora – usporavajući dugo po traku jednosmjerne ceste. Čuo ju je kako dva puta izdiše kao kit na površini: – Ćssssssssss! Ćssssssssssss!

Srale je primijetio blicanje farova, ali pošto mu je okolina više-manje stalno bicala zbog prekomjerne upotrebe pilula, nije bio baš siguran o čemu se radi: ogledao se lijevo, desno, iza... Nikoga nije bilo na terasi, pa zaključio da Fišer nema kome drugome blicati osim njemu, Sraletu. I tako je trokorakom dospio u kabinu gdje je sijalo kao za DJ pultom – prepričavam samo Sraletove riječi – dakle: mahagonij, ekvilajzeri i dubble decker. Prašio je IGGY POP, što mu vjerujem.

Your preatty face is going to hell

Your preatty face is going to hell

Dobio je džoint i duboko se usrkao, ono, do Ahilove pete kako to već i ide, a kad ga je zatim htio isporučiti natrag, skuži da Fišer sumanuto mota volan u jednu stranu, forsirajući puni gas bez nekog jakog razloga. Kao da će grdosiju okrenuti u mjestu – toliko je Srale znao o teoriji gibanja – no Fišer je naglo podigao ruke kao pijanist poslije bravurozne dionice dok se teški volan zarotirao unazad. Kazaljka na obrtomjeru poskočila je na cirka 60:

Rrrrrroooooooooouuuuuuuuuuuuuuuu! Am-am-am-am-am!

Kamiončina se propela.

Natjerali su zatim na pješačku zonu, među penzionere koji su se spremno mašili za šešire, ali jedna je štanicla s kokicama – Srale nikad ne bi zaboravio spomenuti tu štaniclu što je uzletjela visoko iznad svih, u krošnje hrasta kitnjaka odakle su bijele kokice uzvratile rafalnom paljbom po Fišerovoj šajbi. Propizdili su preko rizola i retrovizorom očešali znak obaveznog zaustavljanja i u tom nezgodnom trenutku, u film im je ušetala žena s Grecovim dječjim kolicima pred sobom dok ju je Fišer, da jebe rak raka, pikirao baš nekako po sredini. Sve u svemu, kamiončina je arlaućuci garila baroknom jezgrom tako brzo da se sam Bog zagrcnuo za nebeskom trpezom prije nego što je Fišer ugasio džoint i hladno ćušnuo volan u pravu stranu.

– Fulali smo je za picinu dlaku – objasnio mi je Srale.

Negdje dalje, na sic između njih dva smjestila se blajhana plavuša i onako mrtvački opružila nogu preko kokpita, baš nekako Sraletu do nosa. Fišer joj je ruku zavaljao ispod minice kao iskusan mehaničar, bez uvodnog teksta, a onom drugom, slobodnom rukom manevrirao je volanom između pješaka. Curetak se cvileći nježno ovijao oko Fišerovog desnog, Sraletu bližeg bicepsa na kojem je pisalo: Goli otok 86.

Ljudi moji, Srale je sve to gledao, ispred, iza, lijevo, desno dok mu se pepeo cijedio u krilo. Tu je, što se kaže, definitivno pao.

Your preatty face is going to hell

Your preatty face is going to hell

Tog ljeta pred rat, Ica Fišer vratio se iz Amsterdama u Vinkovce i okrenuo priču s rokerske na šofersku. Promijenio je žanr bez naglog prijelaza – kao da se radi o najnormalnijem slijedu događaja; kao da nas sve to čeka i da je stvar u pravodobnom prešaltavanju. Fišer je, vidjelo se, pazio na opći dojam: diskretno nabildani bicepsi, uska pro future majica na V izrez i ulaštene drške šrafčigera po džepovima kombinezona – kao da mu alat svaki čas može zatrebati! Samo su All Stars patike podsjećale na rokersku prošlost, ali pored te moćne kamiončine s hladnjačom kao zgradom na dvostrukim kotačima, cijela se povijest činila pregažena, bez tragova kočenja.

Nešto superturbulentno bilo je u zraku.

Srale je planirao da upiše C, D i E kategorije u auto školi, čim se instruktori vrate s

godišnjeg. Svako jutro marljivo je boksao vreću, a potom pravo u garažu na tranžiranje nekog starog tamića: šaraf po šaraf, dušu mu je vadio – ali bar je našao sebe, tako sam to sebi objašnjavao. Bilo je to vrijeme Markovićevog fiksnog tečaja i Srale je stavljao marke na stranu. Za kamion.

Sraletov stari – čika Stražimir – bavio se advokaturom u baroknoj gradskoj jezgri. Govorkalo se kako je sa živcima na dubokoj rezervi zbog svoje, dosta mlađe žene. Radilo se o teta Svetlani, rodnom iz Lavova, Ukrajina. Bila je mačka i pol u zrelih četrdesetim – da bi čovjek riječ rekao – s nevjerojatno špicastim sisama. Uglavnom, prvo bi iza ćoška naišle teta Svetlanine sise, pa zatim dugo dugo samo sise kao kompozicija teretnog vlaka i tek onda teta Svetlana s frizurama na kat. Pa onda ta koljena – kao da ih je klesao sam Meštrović. U većini tračeva o preljubima u našem malom gradu, teta Svetlana je zauzimala središnje mjesto: – Tuđa krv – zgražali su se ljudi – nema tu sreće. Navodno je kidisala samo na mlađe, a čika Stražimir se držao kao da ga se to ništa ne tiče. Bio je nekako odsutan; znate ono: kapci na pola i lula mira među zubima. Međutim, štos je bio u pilulama koje su furale na cool. Hladile krv.

Sve to odrazilo se i na Sraletovu ličnost; kad god bi se nas dvojica nabubali tih čika Stražimirovih tableta za živčani mir, uvijek sam ja bio taj koji odvaljuje i pravi probleme dok je Srale ostajao taman nekako svoj na svome.

Pokoji puta – kada bi skužio da mu je sva terapija pojedena – čika Stražimir bi zatvorio Sraleta u kancelariju, odvrnuo Čajkovskog i krenuo s prodikama o životu. Tako se to tada zvalo. Obiteljska tradicija, savjest, zatim dedino okretanje u obiteljskoj grobnici i – pazi sad – advokatski geni! Nemoj me jebat! Poslije bi, onako odvaljeni, išetali na korzo. Ruku pod ruku: stari u leptir-mašni, a Srale – sin jedinac – u crvenom radnom kombinezonu. Šeću tako našim gradom kojim inače nitko ne šeće. Čika Stražimir ukazuje na barokne kvelbove i pročelja iz vremena Marije Terezije, Srale pak zvrnda pogledom niz cestu ne bi li opazio kakav kamion i trza na svaki zvuk motora u širem rajonu.

Ponekad bi i mene pokupili, baš kao i taj put kad smo na širokoj aveniji opazili Scaniju, Fišerovu Scaniju – nije bilo sumnje, jer tada je samo Ica Fišer vozio Scaniju, a ostali tamiće i dajcove. Mislim, takva je tada bila karakteristika voznog parka. Srale i ja požurismo preko rizola Scaniji ususret, kadli na suvozačevu mjestu opazismo teta Svetlanu sa štiklama na kokpitu kako otpuhuje duge dimove kroz muštikl. Scanija je prozujala mimo nas dok je Srale, moj školski, gutao knedlu za knedlom. Ali, nastavismo dalje kao da ništa nije bilo, jedino je čika Stražimir opsovao nešto jako jako odvratno.

Tako je to išlo u grogi-varijanti, iz dana u dan, naizgled lakoprohodno i kao malo iznad opće političko sigurnosne situacije u zemlji, sve dok u garažu nije uletjela, a tko drugi nego Sraletova stara, teta Svetlana. Srale je baš bio u poslu: krpao je kiler i ja sam mu sekundirao sa strane: dvanajstica – dvanajstica, klješta – klješta, pridrži lajsnu – držim lajsnu, miči mi se sa svjetla – marš u pizdu materinu! Teta Svetlana se ukazala na vratima. I kriknula: – Harašo! Baš tako. Štiklama je pregazila izliveno ulje te svojim pletenim rukavicama šćapila Sraleta za lijevi zuluf; bila je to stamena žena s Crnoga mora i jednim je potezom izvukla Sraleta ispod haube. – Harašo – mrmljala je dok je Srale hodao za njom, onako postrance na vrhovima svojih tenisica, face iskrivljene od boli. Rukama crnim od kolomasti zaokružio je par puta po zraku, ali to je bilo više-manje sve od Sraleta jer bio je to fino odgojen dečko i nikad ne bi digao ruke na rođenu mamu. Pođoh za njima na pristojnoj udaljenosti, sve do parkiranog Volva. Ljudi su poizlazili na balkone promatrajući tu vrlo zajebanu šetnju naseljem, no gospođa se nije dala smesti i pustila mu je zuluf tek nakon što ga je posjela straga na sic. Kresnula je auto i energično startala! Mahnuh Sraletu, ali u prazno, nije me vidio.

Žena je provela internu istragu; sve je prevrnula samo da sinu izbac i D kategorije iz glave. Čak je i mene pozvala na razgovor u četiri oka. Suočen s tim špicovima pod bluzom izlanuh, naravno, sve što sam znao u vezi Sraletovih planova.

Srale je završio na hitnoj. Na ispumpavanju. Popio je čika Stražimirovu šestomjesečnu terapiju i teta Svetlana je okolnosti oko izbora sinove profesije pripisala tim dražejama sreće. Otfurala je Sraleta u Zagreb, kao kofer. Navodno je čika Stražimir stavio svoj veto, ali bio je previše grogi, a proćulo se i da mu advokatura trpi zbog rata. Osim toga, brucoši iz ugroženih područja imali su gratis upis pa je službena verzija bila da Srale ide studirati pravo. I da se ne vraća prije kraja prvog semestra.

Mali je to grad – ja to uvijek ističem kad god me netko upita kako znam za ovo ili ono? Pa kako ne bi znao! Još me, naime, pucala stara navika da o podne i navečer uradim muving do centra, iako je odavno na snazi bio policijski sat. Hoću reći – sve se sazna ako si na pravom mjestu. Ubrzo tako puče priča kako Srale zapravo čami u klinici za odvikavanje, negdje na bregima iznad Zagrebane pod paskom čvrstorukaša u bijelome, ali zbog svakodnevnih gubitaka ta se vijest slabo komentirala.

Rat je nosio svoje.

Recimo, Ica Fišer. Prošvercao je preko grane tuce kalašnjikova i kompleta maskirnih

uniformi, doduše, onih demodiranih istočnonjemačkih. Zbuksao ih u hladnjaču svoje Scanije, na minus 35, pa vi gospodo carinici provjeravajte deklaracije! Ali, tržište je već bilo zasićeno jer je u međuvremenu fasovala vojarna u gradu i Fišer je – a šta drugo – osnovao svoju, Fišerovu bojnu, od ekipe koja se tih dana zatekla u Artu, u toj jedinoj jazbini u kojoj si još mogao popiti piće. Pokupio je i mene. Obećao je da ćemo se držati pozadine, a da ni bijelog neće pofaliti samo ukoliko se posao pošteno odradi. Tako i bi. Operirali smo noću, bubali butike, skladišta bijele tehnike i benzinske pumpe, a kako se rat odužio, uzeli smo u obzir stanove i obiteljske vile. Posao se brzo širio.

U jednome navratu upali smo u kancelariju Sraletovog starog. Oooohohoho: bio mi je poseban merak! Sve smo ukrcali u Scaniju, od parketa preko stilskeg namještaja skupa s onom čika Stražimirovom foteljom i kolekcijom Čajkovskog, čak i kaljavu peć i pločice iz tuš kabine. Svoje govno, na koncu, izbacih na vidno mjesto po sred kancelarije. I u njega zataknuh čika Stražimirovu lulu, a u rupi za duvan – sfrkanu poruku. Ako se dobro sjećam, napisao sam nešto kao: – Sretan Božić i Nova godina od najboljeg frenda!

Guzicu obrisah tapetom.

Bit će da Fišer još nije stigao ni utopiti sav plijen – tamo o prvom ratnom Badnjaku – eto ti Sraleta u Artu! Jedva ga poznah s podbratkom i ružičastim tenom, kao da upravo stiže s visinskih priprema, a ne iz klinike Sestara Milosrdnica.

Zatekao me u standardnoj pozi veterana i bez da išta pita, približio šank stolac. Najprije se zahvalio na čestitki i onda mi se raspričao o tome kako odlično napreduje, kako je čist i kako pumpa po 100 sklekova dnevno. Zavrnuo je rukav u po birtije i izbacio biceps. – Ha? Šta kažeš? – I Fišer bi se raznježio – reko.

Tamo negdje pri trećoj pivi svečano je izjavio da mi sve oprašta. Jebi ga, kaže, rat je, nema beda – sve on to kao kuži. Od kancelarije ionako ništa jer je i stari u međuvremenu završio na psihijatriji: poslala ga teta Svetlana.

Obiteljska katastrofa, pomislih.

Zamolio me da, ako je moguće, zamolim Fišera da vrati barem kolekciju Čajkovskog. Ništa drugo. Samo Čajkovski. I to zbog čika Stražimira koji je svojedobno po longplejke potegnuo sve do Lavova, Ukrajina, gdje je, uostalom, upoznao teta Lolu, a potom je i doveo ovamo u naš mali grad gdje su trebali dugo i sretno provesti ostatak života.

Možda sam trebao tada iskoristiti svoje pravo i priupitati Sraleta: – A gdje si se ti frajeru borio? – Čisto da mu pokažem tko je ovdje u prednosti. Ali, nisam. Jednostavno sam odbacio tvrdi veteranski gard, i to tako naglo da sam se pobojavao za taj svoj gard – jer ako sam u stanju tako olako odbaciti gard, rezonirao sam, mogao bih postati skroz neuvjerljiv, kao da nit nemam garda, a tko jednom izgubi gard čeka ga Sraletova sudbina! Ali, to mi je na pamet palo tek naknadno, kad ionako više nije bilo bitno gdje se tko borio.

Svemu je kriv taj Badnjak. Oko Ponoćke, Srale je svečano izjavio da zaslužuje – pazi, da on zaslužuje! – ako ništa, a ono bar prigodni odmak od stvarnosti. Koristio se samo biranim frazama. Uglavnom, kad smo u šljiviku pokraj Fišerovog stožera ugledali Scaniju kako se ljeska pod zvjezdanim nebom, naglo smo promijenili plan, bit će pod utjecajem onog koktela pilula s kojima nitko valjda nije bio u takvom dosluhu kao Srale. Bio je svoj na svome: hoću reći – savršena koordinacija. Meni se već tada moglo svašta prodati pod božićni provod.

U Fišerovom stožeru vladalo je opće veselje. Rekli su mi da je Fišer tu negdje s nekom ozbiljnom kokom, samo nitko nije znao gdje je baš točno jer je misno vino teklo u potocima, ali svi su se kunili da su ga vidjeli – i to prije pet minuta kako s onom čika Stražimirovom foteljom u rukama traži mjesto gdje bi na brzinu okinuo komada. Bila mu je, rekoše, velika frka.

Neprimjetno, s klina na do vratku skinuh ključ od Scanije pa bris u šljivik. Srale je u mraku svijetlio od uzbuđenja. Najprije smo zabravili vrata hladnjače – da se ne otvore u vožnji – a Srale je potom istjerao Scaniju na guz te usput skršio par mladica šljive.

Želio bih se sad prisjetiti gdje smo sve lutali te noći, ali bio sam pod dojmom Sraletovih pilula i svijest mi se ukazivala samo na mahove, recimo kad bi Srale zaustavio Scaniju da se izbljujem na prednji kotač. Pouzdano pamtim samo mučke udarce, negdje iza naših leđa, ali Srale me je uvjeravao neka ne brinem. Spominjao je lonac auspuha – da nema šta drugo lupati tamo iza osim lonca auspuha i ja potom mirno klonuh na sjedalu.

Mora da je već svitalo jer na istoku, iznad Vukovara, upravo se dizala velika oranž kugla kad je Srale zaustavio kamiončinu na ubogoj vjetrometini sporedne ceste. Jedna vojna kampanjola dahtala je vani s upaljenom rotirkom. Izvukoše nas iz kabine uz puno grlenih uzvika, bockajući nas kratkim cijevima među rebra. S okolnih polja brijao je vjetar i ubrzano smo dolazili sebi dok smo tumarali oko užarenih kamionskih guma. Potom je vojni policajac naredio da otvorimo vrata hladnjače. – Brzo – muštrao nas je – niste na korzu! Skinuo sam zasun i krajnjim naporom raskrilo teška vrata. Čim je policajac posvijetlio unutra, ravno iz

želuca, kao katapultiran podigao mi se ostatak one žući koje sam se bezuspješno pokušavao riješiti cijele noći. Između ledenih stjenki hladnjače sjedili su Ica Fišer i teta Svetlana, jedno preko drugog kao neke divovske modre tune iz hladnoga mora, puni ljeskavog inja po kosi i trepavicama. Kapci su im bili poluotvoreni, kao da trpe neki nezamislivi umor.

- Jebeš posao - prokomentirao je vojni policajac i zalupio vratima hladnjače, pokazujući nam smjer - kampanjola.

Čika Stražimir nas je izvukao sa po šest mjeseci uvjetne zatvorske kazne. Prošlo je kao ubojstvo iz nehata. Srale je pride toga dobio i zabranu polaganja C, D i E kategorije u sljedeće dvije godine zbog vožnje bez dozvole, ali nakon uložene žalbe kazna mu je preinačena na jednu jedinu godinu. Ispite je položio u rekordnom roku i eno ga sada gdje mijenja kamione kao čarape. Čika Stražimir je ponosan na sina i uoči svake Sraletove međunarodne ture, pozove nas k sebi u kancelariju. Star je, cvrče mu pluća i nigdje više ne može bez štapa. U ladici svoga radnoga stola više ne drži pilule. Kaže da ih se riješio, u paketu sa ženom.

AJUNOV RAČUN

Ding dong!

Ekspresni vlak Simplonexpress iz Atene, Skopja, Niša i Beograda za Slavonski Brod, Novu Kapelu, Novu Gradišku, Novsku, Kutinu, Sesvete, Zagreb, Zidani Most, Ljubljanu, Veneciju, Milano i Paris, s redovitim dolaskom u dvajstdva sata i pedeset minuta, u dolasku kasni oko deset minuta.

Ding dong!

Ajun guzi 26 godina, treći peron šesti kolosijek. S čekićem u ruci, kling-klang, po priključcima. Ono što spaja i rastavlja jesu vagoni. 26 godina. O njegovom sluhu, kling-klang, ovisе kompozicije vlakova. Nije isključeno, kling-klang, da neki vijak isklizne iz matice. Tada kling-klang zvuči otprilike kluuuuung! I Ajun to čuje. Crvena zastavica okomito – sve je u redu. 26 kuka u kroničnom raskoraku, ali nekako mu uspijeva.

Dok još bijaše mlad željezničar, manevarka mu izu cokulu. Službenu Borovku iz serije C/11 s pojačanjima za zglobove. Pamti samo hladnu šinu. Preko čarape.

Stavio ju je u izlog vitrine. Raskajšenu cokulu isplažena jezika. Žena mu prigovara, kaže, miči to... to... ruglo, ali neka je baš tamo, govori joj Ajun. Da ga sjeti da neprijatelj ne spava. Nikada.

Treći peron nije pitom. Vodovi zuje kao mutirani obadi, a sirena, tek poslije, iz mraka: dva krvava oka lokomotive. Kapilare pucaju, velik je to napor. To čelično zajapureno tijelo. Signal tinja: priključke treba brzo provjeriti.

Ne žali se Ajun. Uvijek je za posao, dušom i tijelom u smjeni.

On podnosi ovu racionalizaciju na željeznici. Na svoj je način Ajun prihvaća.

Strah ga je, priznat će da ga je trta ći na četvrto dijete, na sina. Ove tri kćeri dobre su i dobro uče – ma da bi riječ rekao! Ali, još koliko jučer, baš u nekako u ovo gluho doba, gatara mu je pogledala dlan. Reče mu: sin, sin iz četvrtog pokušaja. Bilo je to u bifeu željezničke restauracije.

I sad ti budi pametan, Ajune!

Vjetar je topao, pretopao za ovo doba godine. Prometnikova pištaljka ječi bodrije, noći su opet akustične. Proljeće je blizu. Kao da crvlji pod visokom voltažom. Krv, osjeća Ajun kako mu osvaja prepone. Udiše duboko, punih jaja. Dok hoda, život se klati među nogama. Rekla je: sin!

A za koji dan s vjetrom će stići i mirisi okolnih polja.

Javlja ju: – Zapelo u Đeneral Jankoviću i strojovođa nikako da nadoknadi minus: jednotračna pruga, lokalni vozni red, malo slobodnih signala: sve su to razlozi koje treba uzeti u obzir.

Ding dong!

Ekspresni vlak Simplonexpress...

U tom trenutku, Ajunu se otvara desni sinus. Trpi od štetnih vanjskih utjecaja. Nešto se čuje, a uistinu je sve bliže. Drškom čekića tada zadiže šilt službene kape. Rukavom briše čelo: eh, taj ofucani željezničarski štos! Mora da je star koliko i željeznica ukoliko su željezničari baš otpočetak nosili kape sa šiltom oštrog oboda. Ali ako doista jesu, tada bi ih čelo povremeno zasvrbjelo. Da je to užas jedan. Kao sada Ajuna na otvorenom peronu.

Htio je čuti još jednom, neka mu grakne babuskara, na uho: sin u četvrtom pokušaju!

Znam te ja, rekla je gatara.

Umjereni jugoistočnjak žanje znojne kapi s Ajunova zatiljka. Pod nogama vibriraju pragovi. I šine koje bubre. Pušta čekić da mu padne. Do gležnja. Spušta šlic, petlja u gaćama. S dva prsta. Vadi ga, licem prema svijetu. Hoće biti čist. Tamo naprijed dva krvava oka: Simplonekspress je u stanici.

Automatske skretnice: jedna, druga, treća. Svaka ima svoj ton.

Žice, ako ih još uopće može dobro čuti. I zatim duga, duga sirena. Pored toliko decibela, pomišlja, kao da je na izvoru zvuka. Tamo gdje je sve samo zvuk.

Otkinut će ga, takav je to čovjek! Više mu i ne treba, odsada pa nadalje može i sam. To je Ajunov račun. Brže, brže: do vrhunca mu nema još dugo: napolje, izlazi napolje! Stenjući, čuti farove preko spuštenih kapaka.

Milijuni fotona. Zvuk je postao svjetlo.

Ajun štrcnu gusto između prstiju.

Rita se, u stranu. Nije ga stigao ni munuti nazad. U gaće.

Bio bi sin, pade mu na pamet.

Krenu zatim lelujav od ugone, preko pragova. Prema svjetlima. Krenu tako otkopčana šlica. S čekićem u šaci, kling-klang, odlučan da majku jebe onome koga najviše mrzi. Jer nas rotira u krivom smjeru.

BOD U GOSTIMA

Trajna je brijao na hard core u rajonu Mažuranca i Glavnog kolodvora. Sama izvedba ovisila je o trenutačnoj inspiraciji, mada nije tajio da ih najradije okida onako s nogu – u grmlju ili u haustoru, rjeđe u autu, a nikada, baš nikada u stanu jer bi ga između četiri zida preuzimala kriza identiteta. Volio je Trajna svježi zrak, meku podlogu i nesputan pogled u zvjezdano nebo iznad Zagreba.

Taj petak Trajna je digao bezobrazno veliku lovu na nekoj transakciji hotelskim dionicama i htio me pošto poto počastiti kurvama: – Da se i ti opociš – rekao je.

Pala je već noć kada me napokon slomio.

Najprije smo uradili par neobaveznih krugova autom oko Mažuranca. Trajna je to zvao osmatranje: oborio je farove, u kazić munuo disco hitove osamdesetih. Kupio je i par konzervi piva, čisto da se ja malo opustim u ovoj prvoj fazi. Wunderbaum s retrovizora mirisao je na avokado. Ubrzo je razdrljio kravatu, opustio gornje dugme na košulji, progibao vratom i ramenima:

– Kurve, čovječe – zarežao je izbacujući donju vilicu prema meni – svuda oko nas!

Često je zaustavljao i kao nešto vrebao s nosom isturenim na prst do šajbe. Zanimao se za cijenu: – Pošto? – grmio je s jednom rukom na mjenjaču u leru. Kroz leptir unutra je strujala svježina noći. O da, zaboravih reći da je bila veljača i da su mačori vrištali po haustorima kao da najavljuju skori gubitak jednog junfera.

– Stoja – čuo sam kako cure uporno ponavljaju. Nijedna nije pristajala ići ispod cijene, a Trajna im je zauzvrat kresao birane psovke koje kao da je čuvao za ovakve prigode.

– One to vole – poučio me – to ih rajca!

Nisam baš bio siguran, ali ajde dobro. Kružili smo dalje. Poslije tamo nekog šestog, sedmog kruga po Mažurancu, Trajna je već divljao po sicu: roktao je baš onako pravo svinjski, zatim malo dahtao pa opet arčio po psovkama, bubajući šakom u tapacirani krov. Ubrzo je, međutim, spustio u zamjetno nižu brzinu: uozbiljio se, štaviše, namrgodio. Postao je, što bi rekli, delikatan. Ubrzo skužih da procjenjuje šta se to doista krije pod naslagama zimske robe.

- Ma vidi - insistirao je na curetku pod platanama. - Ima nogu i guzicu!

Što sam mu mogao reći, bio je u pravu.

- A neeee, nije ta za tebe - predomislio se i opet nagazio gas.

- Čuj, ima dobra usta, ako ništa... - dometnuh sa svoje strane.

- Ma jebeš usta. Jedino ako... - Trajna me pogledao kao da upravo otkriva nešto novo u mom biću, iako njemu, dakako, ništa nije bilo ni novo, a ni nedajbože čudno, kao da sam ga upravo ugodno iznenadio: - Mislim, lova nije u pitanju...

A ta moja neodlučnost potkopavala je cijelu akciju.

- Gledaj vamo jebogati, nismo na seminaru - opominjao me kad god bi osjetio nedostatak pažnje s moje strane, a onda mi je pokušao racionalno izložiti problem: - Čuj, mogli bi ostat suva kurca i mokrih opanaka dok ti izabereš, capito?

Uh. Ona u mišje sivoj bundi, pokraj znaka STOP, vratila ga je u akciju.

- Mmmmmfff - Trajnin frktaj kao da je dolazio iz njemačkog pornića: - Ta je tvoja - reče. - Ona lažna plavuša! - I više tu nije bilo razgovora jer sam mu počeo lagano čepiti živac. Iz bunta je izvukao dvjesto presavijenih maraka: - Na - tutnuo mi je lovu u ruku - I nemoj obrukati registraciju!

- Molim? - upitao sam ga.

- VK 321 U - rekao je.

- A, da, jasno...

Vani je bilo hladnije nego što sam mislio pa sam ruke uboo duboko u džepove.

Čuo sam njezin šum iza ukrasnog žbunja. Odjednom, na slabom svjetlu kandelabra bljesnuo je komad carskog buta. Da je bila plavuša vidjelo se iz aviona, mada mi ni dandanas nije jasno po čemu to Trajna razlikuje lažne od pravih plavuša. Mislim, kad su sve plave.

Počeo sam skrupulozno, kao da se zanimam za neku ulicu ovdje u blizini:

- Dobra večer - ispustio sam očajno visok glasić dok je ona polako izranjala iz lijinog šala. Spazih grubu bradu, kao sjekiricom ocaparenu od žilave bukve.

- Koja je cifra danas?

- Stoja dečko, baš si srećko - istresla je pokazujući zlatnu dvojku.

- Nije malo - požurio sam se nadovezati. - A u haustoru?

- Jesi lud? Očeš da navučem reumu zbog pizdeka! - sumnjičavo me odmjeravala, od glave do pete. Nisam ja baš neka roba, ali taj Trajna me stvarno ujebao - o tome sam razmišljao tih oporih nekoliko trenutaka.

- Može biti da joj snaga leži u butinama - sjetio sam se Trajninih priča o ženi miješalici: ponajprije te zarobi bokovima, potom ti sisama imobilizira vrat; slijedi zahvat nogama preko leđa dok joj donji trap usisava sve što zapravo vrijedi od tebe.

- Ćizussss!!!

Jedan auto malo je zastao, pa zatim oprao po gasu. Mačke su, reko, plakale u haustoru. Mirisalo je na snijeg. Zadržao sam kragu. Tamo iza parka, žuti reflektor Hrvatskog narodnog kazališta ostavljao je buktinju na hladnom, srednjoeuropskom nebu.

- Topla soba, čupavac, halteri, tuš kabina - nabrajala je prednosti sobe, prodirući pogledom duboko iza moje skromne fasade. - Ti i ja, sami! - Bilo je to veoma jeftino i bez imalo truda s njezine strane, ali moj je Đikan već izgarao u nevinom transu; osjetio sam Ga gdje bodro starta na prvu loptu. Pogled mi se zamutio, u grlu je zapinjalo cijelo klupko knedli.

Osvrnuh se k autu. Trajna mi je dvaput blicnuo.

- Može gajba - procijedih. Topla soba, čupavac, halteri...

Pružio sam joj novčanicu.

Dok sam je slijedio na pristojnoj udaljenosti, dah mi je bio kratak, kao tanko rezan oštrom britvom. Zastala je pred pothodnikom i izula svoje visoke pete. Pritom, ako me sjećanje još dobro služi, nije ni provjerila slijedim li je uopće... Ali, čim je skinula štiklu, njezin je carski but ispario kao rukom odnesen i ovo preda mnom pretvorilo se u čisti oks - ma kao da je majka cijelog nogometnog podsava! Stajao sam tako ožalošćen dok mi je Đikan tonuo u tamni bezdan gaća. - Toliko o Trajninim procjenama - procijedih gorka srca dok je ona mirno, valjda riješena glupe prtljage, produžila u neonsku oazu Importanea.

- Dvije kune, čovječe, za cigare - trgali su me za rukav i malo je falilo da je izgubim u gomili

što je nailazila iz suprotnog smjera, ali uskoro opazih zbijenu priliku ravnih tabana, dakako, s tim štiklama pod miškom kako uzdignute glave piči ravno u trnjanski mrak. Mudro sam usporio, bilijareći rukom po gaćama ne bi li, što se kaže, opomenuo Đikana da ne zbija tako mrtvačke šale, ali On se držao kao da smo čitav život bili na Vi, zapravo, kao da uopće i ne razgovaramo i da smo sasvim slučajno skupa: – Daj, daj – šaputao sam Mu panično – vadi glavu iz pijeska!

Šmugnula je u jedan od haustora. Požurih joj pridržati vrata, no ona se već penjala, točnije, tabanala uza drvene stube. Napipao sam vlažne zidove i paučinu. Jedan šišmiš propelerirao je negdje pri vrhu tavanskih greda. Pomislio sam na kraj: unutarnji organi na ruskom tržištu, mlada koža vračevima u Kongu, kosa za ćelavu bakicu u Palm Springsu, dok bi ovo malo loja po bokovima koristilo, recimo, industriji sapuna. Moje tijelo u Savi, dakako, trideset kilometara nizvodno. Već sam nazirao probleme s identifikacijom...

Napokon je otvorila vrata. Na ulazu je spustila ramena, podbočila ruke o razrađene bokove i – očito jako ljuta što ne odustajem – nezadovoljno me osmotrila. Opor je taj profesionalizam – to je bio osjećaj koji će me pratiti tijekom kratkog gostovanja. – Pazi malo gdje staješ – upozorila me i krenula naprijed.

Bila je to neobično duboka spavaonica s niskim stropom, osvijetljena golom žaruljicom oko koje su se rojile najgore zamislive bube. Netko je revao s ispupčenom trbušinom, netko pak iznenada zagrgolji iz mračnog ćoška: – Imaju noževe!

Nemirni snovi. Probušene čarape. Kiselkast smrad grizao je za oči, ali nastavljao sam prateći u stopu siluetu žene miješalice, mimo ruku što su visjele preko rubova kreveta, pazeći, naravno, gdje i kako stajem.

Onda je napipala slobodnu postelju. – Skidaj se – naredila je i okrenula mi svoje dupe: – Hlače samo do koljena!

Naravno. Pogledao sam ustranu. Neki krečbijeli deda na susjednoj postelji razjapio je neobrijanu njušku: – Spavaj mrcino – obrecnula se otkopčavajući grudnjak. A ono što je potom ispalo na bijedno svijetlo, dodatno me prepalo: – Pa ovoj ne trebaju silikon! – To mi je bubnulo na pamet dok sam se navrat nanos razgaćivao.

– Do koljena – ponovila je prijekorno zirkajući u spavaće po ćoškovima. Ali, onaj deda – vidio sam ga kako škilji kroz prste.

- Škilji - reko. Deda se promeškoltio i tek kad mu je priprijetila smrću, okrenuo se na drugu stranu i nastavio hrcati.

- A sutra će me žicati za rakiju - gundala je obavljajući posljednje pripreme.

Sjećam se kako mi je majstorskim pokretom - iz zgloba - prišarafila kondom na još mlohavog Đikana. I On je, siročče, bio zatečen situacijom; pa čak i nakon što je minicu zarolala preko trbuha, otkrivajući tako onaj donji trap s kojim me Trajna toliko puta plašio, Đikan je ostao nekako uvučen u se i bojažljiv.

Potom se, uz uzdah, prevalila na leđa i butovi joj se razliše po SMB deki. Ugniježdila je, ponajprije, dupe, zatim raširila noge te haltere opustila za jednu kopču, skupljajući kosu u pundžu. Od svih njezinih obećanja jedino su halteri bili izvjesni, ali nisam bio u situaciji da je podsjećam na njezine riječi.

- Idemo - reče kao da se radi o vožnji u luna parku.

- A jaknu - upitah - Da je skidam?

Opet je pokazala svoju zlatnu dvojku: - Ostavi je na sebi, pederu jedan, ma gle ga! - muštrala me hrapavim glasom kroz jecaje trulih federa: - Jesi došo jebat ili pričat, ha?

Počeo sam vrdati s Đikanom.

- Di je, di je? - šaputala je iz polumraka - Daj ga vamo!

- Tu je...

- Ma di, pizda mu materina?

- Malo lijevo...

- Nema ga!

- E sad si ga prošla...

Dok je tako ćapala u prazno, protegao sam se preko nje. Na pameti mi je bila u tom trenutku jedina moguća poza iz ilustriranog priručnika Seks u 101 pozi - jedan misionarski položaj, s tom razlikom što i dalje nisam imao što uložiti u tunel. Naime, Đikan je i dalje odbijao suradnju.

- Šeprtljo oguljena - pizdila je ispod mene na rubu strpljenja, odgurujući me na bok, te kao da čeprka po grincajgu u bašči, najzad uhvatila Đikana.

- Imaš još pet minuta! - priprijetila se stežući Ga u svome dlanu kao gumu za jačanje šake; tako je bilo, kad vam kažem.

Posegnuo sam za sisom.

- A kuda bi ti? - reče hvatajući mi ruku.

- Sisu - insistirao sam na sisi.

- To ti je još 50 maraka.

Dohvatio sam hlače i izvukao lov u džepa. Srećom, Trajna mi je dao dvije pedesetice. - Evo - rekoh navaljujući s obje ruke istovremeno. To je već bilo bolje. Gnjavio sam je s velikim žarom, ali kad sam se htio utopiti među sisama - ono baš da me nema na površini - povukla me za kosu.

- Pusa još 50 maraka - objasnila je.

Gledala me mirno i hladno.

Šutke sam joj predao novčanicu koju je zatim stručno zatakla za štipaljku haltera i dok sam se pokušavao zbrojiti hoću li imati još koju kunu za njezine guzove, osjetih da me usisala jednim prokušanim, međunožnim potezom: - Ups!

Tako sam dospio u ženu miješalicu, možda ne baš preduboko, možda doista i ne puno dalje od samog okna, ali šuškanje košuljice na najloniranom Đikanu budilo je neku nadu. Da joj baš i nisam najdraži gost oćutio sam to već načinom na koji ga je gnječila, zapravo, više ga lomeći među ostrim podvodnim hridinama, nego što ga je puštala da se, siroče, protegne i tako bar nakratko doživi domaćinsku atmosferu.

Jednom - dvaput - triput... - Koji sam ja jebač! - Ponos mi je već curio kroz uši, premda me od samog početka proganjala misao o brzom svršetku. To je, valjda, bio onaj hendikep gostujućeg terena: pritisak publike, pristani sudac, džombav teren, potkupljeni golman...

- Ajde - požurivala me.

Zakopah joj jezik u usta. - Bljak, pas ti mater... - dočekala me promukla kletva.

- Diši u stranu - siktala je, no nisam se tako lako predavao. Čitav set mog vretenastog mišićnog tkiva upirao se ne bi li Đikan izdržao do cenera: četiri, pet, šest... Odbrojao sam u sebi. Neki će reći da je brojka deset više nego preskromna čak i za prvi put, no s njom, pomislih, bar pred Trajnu čista obraza.

Sedam, osam... - stvarno mi je bilo kao da unutra boravim čitav ljudski vijek, no giljotina je već bila spremna. - Osam... Osam... - Uspio sam prodrijeti još dva puta, kadli - kao po razrađenom planu - jednim krvničkim potezom njezina miješalica preskoči nekud u stranu i Đikan pljucnu, očito, zakovrnuta vrata. Čuo sam ga kako još malo grca u najlonu prije nego će se dati u panični bijeg prema poljskoj bolnici.

* * *

- Deset? - Trajna me pogledao i uključio žmigavac da obiđe cisternu koja je polijevala cestu. Složio je onaj neprejeviv smiješak: - Očeš reć da si je deset minuta rondao?

- Ma ne to. Deset puta unutra-van.

- A, tako! - sad su mu stvari bile kao jasnije, a onda je prešao na svoju muku:

- Znaš, nisam navikao na posnu piletinu i sad me šnjira tu unutra. Nekako... - Trajna se slobodnom rukom držao za trbuh. - Nekako mi je zasjela na želudac.

- Piletina? - ja sam vidio samo stare kokoši na trotoaru oko kolodvora.

- Pravo pile - Trajna je cmoknuo fronclu mesa iz prednjeg zuba: - Bio sam na večerici s jednom damom, he, he. - Zatim je pljucnuo kroz prozor: - Za predigru, kužiš?

- Čekaj, večerao si piletinu?

- Već dugo pikiram jednu s protezom na prednjim zubima, znaš one što imaju metalizirani osmijeh?

- Uh.

- Otfurao sam je u Express na kuhanu piletinu. Samo bijelo meso od leđa, kužiš? Reko sam kuharici da ih dobro, ali baš dobro raskuha prije nego nam posluži solo, bez sosa i krompira. I baš se nekako poklopilo da je dama ovih dana na dijeti pa je nisam trebo nešto posebno

nagovarati. Bila je to obična večerica pod svijećama – Trajna se drmusao od smijeha. – Ali svaki je zalogaj gricnula tom svojom željezarijom na prednjim zubima, takav je bio dogovor – Unatoč cerekanju Trajna je govorio u dugim svečanim pauzama između svake riječi, kao da mu misli stižu prekoocenaskom poštom. U njegovim očima prepoznavao sam odsjaj plitkih lokvi na cesti.

– Kuhana piletina se dobro uvlači u protezu – objašnjavao je Trajna. – To ti izgleda otprilike kao da se glistice mriješte između zubića i htio sam gledati, čovječe, taj zalogaj piletkine kako joj zapinje u protezi, te duge bijele pileće žlundre koje joj strše kroz metal prije nego što ih istjera jezikom...

CD s disco hitovima i dalje se vrtio, samo tiše nego prije. Prepoznao sam Nenu u pjesmi Einmal isti Keinmal i neprimjetno pojačao.

– Čak mi je dopustila da joj jednu žlundru jezikom isisam iz proteze – rekao je.

Spustio sam automatsko staklo na prozoru. Trajna me sažaljivo gledao kako se skupljam na svojoj strani kabine, kao fetus.

– Hej – čuo sam njegov vedri usklik. – Ali, poslije je sve bilo obično, majke mi... ovdje iza, na sicu.

Pustio je volan kako bi pritegnuo kravatu. Spretno je zakopčao manžete na rukavima košulje, popravio kragu i pogledao se u retrovizor.

– Jesam čupav, ha?

– Nisi – rekoh.

– Siguran si? Nemoj da me žena pita gdje sam bio... – rekao je.

Zaustavio je na jednom ugibalištu i izišao napolje. Otvorio je prtljažnik iz kojega je potom izvadio sjedalicu za bebe. Prije nego će je pričvrstiti za naslon, Trajna je baterijom pregledao stražnji sic: – Nikad nisi siguran – mrmljao je petljajući s kopčama – jer te fleke...

– Uvuku se u presvlake – prekidoh ga.

– I ne samo da se uvuku – primijetio je Trajna – nego nema te kemije koja će ih poslije istjerati van...

- Te se fleke, Trajna, znaju proširiti...
- I ne samo da se šire, nego izjedaju opruge!
- Pojavi se hrđa - rekoh.
- Možeš, čovječe, možeš odmah mijenjati cijeli sic!
- A koliko to košta - lanuh bez veze sa suvozačevog sjedala paleći cigaretu na cigaretu. -
Koliko sve to košta u jednom ovakvom autu?

Pratio sam na retrovizoru ogromnu Trajninu figuru kako pomno traga za flekama petljajući usput s patentom beba stolice. Njegov mi je zadah bio za vratom, zadah pokvarenog želuca iz kojega su u ovu ledenu noć kuljali otrovi različitog porijekla. Učinilo mi se da ovo iza ipak predugo traje i kad sam skupio snage da okrenem glavu, shvatih da me motri kroz polumrak, četveronoške osovljen po stražnjem sicu, kao neka naglo nabujala buba što se sprema da mi odgrize komad uha i potom ga, u vožnji, ispljune kroz prozor, hladeći jezik na ledenom propuhu.

PLODOVI MIJEŠANOG MESA

Koncem tjedna stari bi nas ukrcao u svoj karavan. Bio je veseo i putem bi se ludirao i pjevušio, dosađujući mami na suvozačevu mjestu dok bi u sumrak tako vozili prema jednoj od prigradskih ćevabdžinica. Ponekad bi prešli Savu i spustili se do Orašja ili, još dalje, do Pelagićeve ili Brčkog, ukoliko bi stari našao za neku dobru ćevabdžinicu.

Svi smo se, dakako, gušili u ćevapima, uključujući i mamu, a buraz i ja, iako klinci, tukli smo po dvije velike porcije – sa ili bez luka – vjerujte, obojici nam je bilo svejedno. Najvažnije je bilo da je čačkalica oštra i čvrsta kako bi ćevapi sigurno dospjeli u vrući pogon naših sjekutića, pa zatim dalje, odnosno niže kroz jednjak, više progutani nego prožvakani.

Odmah poslije klope stari je imao običaj izjaviti kako je, zapravo, jeo i bolje ćevape, tek toliko da ne pomislimo kako ih je smazao jer su bili nešto naročito dobri. Mama bi naručila kavu, dok smo se buraz i ja borili s ostacima njezine lepinje. – I dva soka djeci – dodao bi stari čačkajući zube, nikada, rekoh, baš nikada naročito zadovoljan ćevapima. Imao je on svoje viđenje ćevapa, onih idealnih ćevapa koje, koliko znam, još nigdje nismo uspjeli pojesti. Ali, stari jest. On ih se do sita najeo – baš nekako u našim godinama – to bi uvijek isticao dok se na masnom staklu ćevabdžijske radnje dan gasio kao preleven vrućim uljem.

Znali smo tu priču, doduše, ona se mijenjala i prilagođavala, ovisno već za što bi se stari odlučio, premda mislim da je za naboj priče bilo bitno i to kako bi mu ćevapi sjeli na želudac. Ako bi starome proradila žgaravica – što nije bila rijetkost – priča o Husinim ćevapima tonula je u mračne vode stajačice i svi bi tad za stolom osjećali težinu miješanog mesa. Stari bi se sjetio kako je teško bilo živjeti tih godina, posebno ako si, poput staroga Huse, imao vlastitu ćevabdžinicu i priču je započinjao s progonom kulaka u ono doba o kojemu mi, sretnici, teško da išta znamo. Obraćao se nama dvojici, ali krajičkom oka gledao je mamu koja je, kažimo i to, bila kći visokog partijskog funkcionera pa se tokom uvodnog dijela držala postrance, vareći ćevape tiho i sanjivo. Što se buraza i mene tiče, navijali smo da stari čim prije dođe na meč s Marijanom Matijevićem, najjačim čovjekom svoga vremena.

Ali, dok bi prelazio na stvar, stari bi obično malo zastao, kao da uzima dah uoči poglavlja o pečačenju Husinih ćevabdžinica. Mora da su to bile one jadne limenke kakve je i danas moguće vidjeti u rajonu željezničke stanice, mada ih on nikada ne bi nazvao limenke – iako važno mjesto u priči zauzimaju sjekači lima. Oni dolaze kao sol na živu ranu. S isukanim

pilama za lim, nakon što su organi narodne vlasti prethodno zapečatili vrata i prozore. I dok nam se oči cakle kao mokri pločnici, pile ubrzano tranširaju ćevabdžinicu Kod Huse i gotovo da čujemo njihovu groznu škripu od koje nam trnu zubi – ili su se majstoru omakli sol i papar.

Ali da ne dužim, ovdje ću samo sjetno uzdahnuti, kao što bi i stari uzdahnuo naručujući si još jedno pivo uz primjedbu kako zbilja, ali zbilja više nema ćevapa kakve je znao umijesiti stari Huso. A taj njegov uzdah bio je točka u kojoj bi priča preskočila, kao lanac na biciklu, prije nego će prebaciti u nižu brzinu.

Stari Huso, tako ga je zvao naš matori, bio je sokolski hrvač u Kraljevini Jugoslaviji. Negdje sam, među škrtim obiteljskim uspomenama, pronašao fotografiju Husinog sokolskog društva i bez zle namjere, u sred priče o Husinim ćevapima, stavio je na stol. To je izazvalo različite reakcije. Buraz se, recimo, smijao jer su onako utegnuti u crne trikoe, sokoli izgledali kao velike mesnate ptice. Mama je dometnula da je takva bila moda, a stari bi, valjda da ne rasprši priču, podsjetio kako je stari Huso bio ljudina od dva metra.

– Tata, jel ko dvaputa ti – upitao bi ga buraz koji je već tada imao ukor pred isključenje zbog tučnjave pod velikim odmorom. E pa sad sine... stari se s time baš i ne bi složio jer sebe je smatrao snažnim muškarcem. Izbacio bi ramena, otkopčao manžete na košulji, razdrljio prsa, rekoh, katkada bi podjetinjio u žaru priče o Husinim ćevapima, iako je tu najmanje riječi bilo o ćevapima. Stari je toliko rijetko palio naš roštilj i, što je još čudnije za jednog takvog ljubitelja ćevapa, nikada ih čak nije ni pokušao umijesiti; naprotiv, to je prepuštao mami. A on je, kao i obično, pričao po sjećanju.

Ali, barem je imao žicu i da kojim slučajem on ovo piše zacijelo bi se koncentrirao na Husine ručerde do lakata u crvenom mesu dok provirujući kroz kuhinjicu zaprima narudžbu. Majstore, još dvije velike za van! Ili bi nam iz prve ruke i posve jednostavnim riječima otvorio srce nad pravokutnom mrljom što se još dugo poslije demontaže ćevabdžinice tamnila na betonskom platou, prije nego će je isprati kiše, snijeg i led.

Na tom mjestu u priči konobar nam već po tko zna koji puta mijenja pepeljaru i pita želimo li još štogod, a stari kao malo oklijeva, jer popio je već svoje pivo.

– Ne, ne dolazi u obzir – upada mama, zabrinuta kako će pijan voziti kući.

– Glupost – kaže stari.

Buraz i ja sad smo već kao na iglama jer priča polako i uz puno skretanja klizi k meču s Marijanom Matijevićem. To je onaj, dugo očekivani dio priče zbog kojega će se buraz sutra vjerojatno potući u školi dok ja budem tražio odgovore na pitanje kakvi su to, majku mu, ćevapi bili!

Pa, vjerojatno kao prst odraslog čovjeka, u najmanju ruku: jedan raskošan i hranjiv ćevap, ako je vjerovati onome što priča stari, ćevap koji se radio u tajnosti Husine priručne kuhinje. O da, tada je sve vrvjelo od plagijatora, uostalom, zar ih danas nema? Ali, tada su se recepti još uvijek prenosili usmeno, od uha do uha. Nije bilo džepnih kuharica, ni televizijskih dvoboja u kulinarstvu. Bilo je to jedno gluho vrijeme u svakom pogledu; recimo, klima. Stari je bio siguran da je bila hirovitija nego što je sada. Nebo bi, govorio je stari, za tili čas zacrnili oblaci nošeni vjetrom koji je stvarao pijavice u čijim su vrtlozima nestajala sitna djeca, stoka i strojevi. Ali, tako je tada bilo – to je ono što stari uvijek ponavlja kad želi naglasiti kako nije bilo lako sačuvati tajnu Husinog ćevapa; dolazili su mnogi iz dalekih krajeva, među njima čak i nositelji partizanskih spomenica kojima nije bilo lako reći ne, ali recept je – ako je suditi po ovome što danas jedemo – stari Huso sa sobom odnio u grob.

– Jer ovo je najobičnija konfekcija – čangrizavio bi stari, doduše ispod glasa jer gazda ćevabdžinice ionako već neko vrijeme poprijeko pogledava u našem pravcu. Sumnjivi smo mu, dakako, usput je ubrao koju rečenicu iz priče. Uistinu, malo je vlasnika lokala koji vole da im unutra pametuju i pritom, dakako, zauzimaju mjesta onim drugim, manje zahtjevnim gostima. Konobar šutke diže tanjure, mlateći prljavom krpom oko naših glava. Priča je u opasnoj krizi jer na redu je račun i stari tiho gundđa. Platilo bi on i više, nije o tome riječ – uvjerava nas spremajući novčanik u unutarnji džep sportske jakne – ali kraj ovako loše posluge, aj, jaj.

I dok u mraku koračamo prema karavanu, slast Husinih ćevapa prelazi granicu našeg malog grada i širi se, poput hodočasnika na istok, pa uzvodno Savom do industrijskih središta i rafinerija, pa onda južnije, možda sve do Sarajeva, ako ne i dalje, gdje god je, govorio je stari, ljudima stalo do dobrog ćevapa.

Ali, farovi našeg karavana već probijaju prigradski mrak. Rampa na prijelazu pruge obično je spuštена i dva tamnocrvena svjetla naizmjenično pulsiraju u gustoj kontinentalnoj tami. Naravno, mama već drijema u ovoj fazi priče.

– Neka nje, neka spava – šapće stari, prebacujući joj svoju jaknu preko krila. Stari pak spušta staklo na prozoru. U kabinu struji svježina nabujalih lokvi, slušamo mrmor

zadovoljnih žaba.

- Ali, gdje smo ono stali - pitao bi nas stari, tek da provjeri jesmo li budni.

- Na Matijeviću - ispalio bi buraz sa stražnjeg sica, no stari se ne da smesti jer još uvijek nije toliko senilan i lako hvata priključak. Pečati, naravno. Pile za lim. Inventar koji seli na dražbu kulačkog inventara.

Za jedne takve loše sezone, stari se Huso načisto propio što je zacijelo utjecalo na njegovo rasuđivanje. Uostalom, kako drugačije objasniti njegovu odluku da izazove Marijana Matijevića, najjačeg čovjeka svoga vremena. Ono što je stari želio reći nama, svojim nasljednicima, bilo je to da danas nema te ljubavi radi koje bi itko učinio takvu ludost, pa makar ta ljubav bila usmjerena prema ćevapima. Naposljetku, radilo se o pozamašnom nagradnom fondu kojim je stari Huso namjeravao izgraditi ćevabdžinicu na zidanim temeljima za koje je vjerovao da mu nitko neće moći srušiti.

Jedino čega se stari sjećao bio je gol Husin torzo premazan sjajnim laštilom po kojemu pljušte Matijevićevi udarci. Ma koliko buraz i ja insistirali na detaljima, stari pojma nije imao jesu li se uopće tukli grčko-rimskim stilom, koliko rundi se stari Huso održao na nogama, za koga je bila publika i da li je Husina smrt bila u vezi s batinama koje je popio? Ništa od svega toga, dijelom i stoga jer smo u samome finišu priče kada se stari pokušava otresti žgaravice koja mu, žali se, prži grlo i želudac. Buraz i ja, kao i obično, ljubopitljivo ga promatramo kako za kuhinjskim elementom muti sodu bikarbonu, iskapljujući potom čašu u velikim gutljajima. Gledamo ga kako tetura za mamom u spavaću sobu. Želi nam laku noć. Zijeve. Odmahuje glavom. - Klinci, klinci - mrmlja. Gotov je. To je bilo sve od njega. Zatvara vrata za sobom. Buraz i ja se gledamo. Nema dalje. To je zid. Možda ćemo ga jednom uspjeti preskočiti.

ULOGA HNK CIBALIJE U RAZVOJU DEDINOG GIHTA

Sve, sve... za svjetloplavo. To je bio način razmišljanja koji sam htio postići.

Diego Maradona Pahuljica, iz Memoara

Četvorica braće Dalton svoj su zbirni nadimak zaslužili su po zloglasnim Daltonima iz stripa o Taličnom Tomu, iako onaj tko ih je njime krstio teško da se baš zamario detaljima. Niti je najviši među braćom bio visok i glupav poput nacrtanog dugonje Avarela, niti je onaj najniži dijelio prepredenu ćud i patuljast rast jednog Joea Daltona. Upravo suprotno, ovi živi Daltoni iz Grobljanske ceste bijahu svi isti: tamni oko očiju i raštimani u ramenima s naročito upadljivom donjom čeljusti – onakvom kakvu crtaju glavnim negativcima u stripu.

Živjeli su na periferiji, ukoliko grad kao što su Vinkovci može imati periferiju, a slabo zidani kućerak Daltonovih oplakivali su grobovi naših predaka. Bilo je za nijansu tiše nego u Starome zavjetu: iz ilovače su stršali križevi koji bi koncem dana otpustili svoje sjenke preko brisanog prostora što je zijevao posvuda uokolo Daltonovih.

Ali, kao meni u inat, nogomet su igrali baš posred puta za dedinu bajticu, koji kilometar niže.

– Dodaj kerino – rekao je jedan od Daltona. – Dodaj ili ću smesta bušim tu loptu!

– Ne mogu be baco – čulo se kako grca onaj s loptom u nogama, kao da će mu slapovi suza svaki čas poteći niz garave obraze: – Nisam u mogućnosti!

Teško su se rješavali lopte pa je jedan suigrač uvijek bio na rubu sloma.

– Kerino... govno sebično! – odjekivalo je Grobljanskom cestom sve do dedine bajtice koji kilometar niže.

Auto sam pazio koliko sam mogao. Moj Supermirafijori 131 delux koji je stasom podsjećao na limuzine iz vremena planske privrede, manevrirao je između Daltonovih golića od trulih cigala, ubrzavao-usporavao, ovisno o tempu igre i putanji lopte. Ali, blatobrani već bijahu ulubljeni, retrovizor odbijen jednim snažnim špic-udarcom, a od žmigavca, pokoj mu duši, osta ćorava duplja. Gledaj i plači! Doduše, original Fiatov branik još se držao na jedinoj preostaloj šarci. Ipak, sve je govorilo u prilog tome da ono najgore tek dolazi: nogometna

sezona već se ozbiljno zahuktala, a Cibaliya još uvijek nije znala za poraz.

Isprva, dakako, cijelu stvar nitko nije uzimao ozbiljno, no kako se uspješni niz nastavljao iz kola u kolo, narodu je valjda iz guzice dospjelo u glavu. Uskrsnuli su navijači, a s njima i transparenti pa zatim klupska himna s vrlo borbenim zvukom koji je vukao na Clash u ranoj fazi. Onaj s najbržim refleksom otvorio je dućan s klupskim šalovima, majicama i privjescima, tik do ulaza za službene osobe.

* * *

Za cijelo to vrijeme deda je tajio giht od mene, zapravo, pojma nisam imao što se događa u njegovoj lijevoj cipeli. Sve do utakmice s Osijekom.

Bio je dušni dan i bake u crnim maramama bodro su se kretale Grobljanskom cestom prema kapiji na groblju odakle je dopirao miris oprljene plastike. Daltoni su istrčali u uobičajenoj formaciji: dva na dva, u novim majicama boje modre galice. Čim sam im zašao autom u teren, otrpjem mučki udarac loptom u blatobran. Bake se, dakako, nisu osvrtale. Dodao sam gas: u retrovizoru opazih Daltone kako mi pokazuju jaja.

A deda, deda je već jedva stajao na nogama, čekajući me oslonjen o trešnju ispred bajtice s običnom bijelom vrećicom preko lijevog stopala.

Instinktivno sam osjećao da tu nešto nije u redu, prije svega, po tom dedinom bezdušnom pogledu što me sjekao negdje na pola.

- Na голу? - graknuo je.

- Marić, normalno - ispalio sam otrprve. U meni se pokrenuo nešto poput automatizma.

- Dvojka?

- Dvojka Tkalčević.

- Doobro. Da vidimo... levi bek?

- Eeeee... Pernar - još sam dobro gurao.

- Četvrtica?

- Ovaj, eee, Jurić, da Jurić.

- Koji? - sijevao je svojim malim pametnim očima.

- Jure - koji put bi me stvarno krenulo. - Jure Jurić.

- Dooooobro. Dalje: petica?

- Čekaj, pet, petica... - fakat sam ga imao na jeziku.

- Onda?

- Samo trenutak...

- Ma odglavinjaj u peršun! - prasnu tad deda i odšepesa korak-dva unazad. U ovakvim prilikama glas bi mu poprimio zvuk velike rijeke u neumoljivom pokretu: - Ti, čoveče, pa ti ne znaš peticu, zadnjeg čoveka obrane, ej! Ej! Posle tog čoveka nema više nikog, samo golman, tebi izgleda uopće nije jasno koliko je važan taj čovek, ta petica...

Nisku naoblaku na tren je probilo nekoliko sunčevih zraka; žmignulo je par puta, ali zakratko. Uskoro je sve opet bilo kao i prije, tmurno i sivo.

Dotle je deda već izložio svoje dično stopalo na prednjem kotaču auta. Teatralno je zadigao nogavicu hlaća, strgnuo najlon, a skupa s njime i čarapu. U korijenu nožnoga palca, a opet s vanjske strane stopala, poput hladetine drhturila je purpurna izraslina, oblikom i veličinom veoma nalik rotkvi. Ali, nije bila rotkva, bio je...

- Eto, to ti je giht - poučio me deda.

Ta odvratna izraslina na dedinom stopalu zadržala me u nekoj vrsti misaone karantene, ali dedin glas vratio me je u stvarnost.

- Onda, dete? Mislim da sam ti dao dosta vremena za razmišljanje!

Deda je, dakako, još uvijek na pameti imao broj pet, zadnjeg čovjeka, ali pravio sam se gluh. Uostalom, deda je odjednom potonuo sa suvozačevog sica.

- Nagazi tu kantu - mrsio je kroza zube - čuješ, operi po gasu!

Pogledah prema jednoj baki u crnini koja je upravo mahala krizantemama nekako u našem smjeru.

- Gle ti njega, šta si blenuo? - siktao je deda na mene - Ne zijaj u tu babu, nego peri po gasu!

Smotao sam volan kako bi izbjegao jednog od Daltona koji se upravo zatrčavao bez lopte, pravo na nas, ali mukli udarac u kiler odbacio nas je prema rubu ceste.

- Opet jebena cigla!

Te Daltonove stativice uvijek bih nekako previdio.

- Jel još gleda za nama? - upita deda kad smo napokon uhvatili pravac.

U retrovizoru su bili samo Daltoni.

- Pa u čemu je stvar s tom babom? - bio sam na rubu živaca, najviše zbog kiler koji je gadno kloparao. Deda je izronio iz skvrčenog prostora između sica i kokpita, izvijajući se unazad da provjeri koliko smo odmaknuli.

- Huh - lane napokon. - Moj sinko, u mojim godinama to kreće s nedeljnim ručkovima...

- Ipak je kiler jebomu, uf, čuješ ga kako lupa!

- Supa, kuhano meso, sos, faširano, sutlijaš - nabrajao je deda. - U tom prvom periodu baba hoće da se pokaže u najboljem svetlu, svataš? Malo posediš s njom posle ručica i onda puna stomaka tutanj na utakmicu.

- To je u redu - rekoh - Jel čuješ kiler?

- I ja sam mislio da je u redu: baba dobro kuva, što da ne? Donesesh joj drva za peć i onda se fino oprostiš. Još joj pošalješ i pusu s vrata: do sledeće nedelje u isto vreme! Ali, baba ne bi bila baba da mi mic po mic nije počela zvocati zbog utakmica, kao: zar baš moraš svaku nedelju na taj stadion. Zašto ne bi naprimer, kaže, skupa na groblje.

- To kaže baba? - pod dojmom te babe, gotovo sam zaboravio kiler.

- Dabome, ali najpre izdaleka... Misliš, ajde de, ipak je žensko, pa još malo starije žensko, jel, ne razume o čemu se radi.

- Deda, malo je danas onih koji to razumiju...

- I onda - nastavi on - pre neku nedelju baba zaključala vrata. Uvatim za kvaku, a ona se

pravi luda. Di je ključ, pitam je krajnje ljubezno, a ona se i dalje pravi da ne čuje. Ali, ja znam da ona nije nagluha. Di je ključ, ponovim pitanje i već pomalo pazim na sat, osećam paniku kako me hvata, onako od nogu pa nagore, sveca joj njenog, utakmica samo što nije počela. I tu ti baba u plač...

- Baba te ne pušta na utakmicu?

- Jok, samo roni suze po sudoperu. I ja lepo dovatim sikiricu sa peći i bum – iz drugog puta razvalim bravu i brže bolje kidaj van.

- Jaj, jaj...

- Vidiš, nikad ne znaš šta te može zadesit: sve počne krasno, a onda, kad se najmanje nadaš, baba pokaže svoje pravo lice.

- Jesi bar stigo na utakmicu?

- Itekako, itekako...

* * *

Uspentrali smo se do dedine sjedalice, visoko pri vrhu tribine. Stenjao je, ali nije prestajao psovati igrače Osijeka.

- Vidi tog mangupa – vikao je štrcajući sjemenke kroz zube. – Udri ga korner zastavicom, ne ustručavaj se, samo tuci!

- Deda – obratih mu se – jel ti uopće imaš pojma koliko košta kiler za Supermirafiorija?

- Kolji ga, sad ga kolji... Ne prezaj!

- Kiler je velika investicija!

- Ništa taj vol nije bolji od tebe! Ukliži mu, tako je!

- Jedan novi kiler za Mirafiorija...

- Šta trkeljaš o kilerima – obrecnuo se kad je lopta odbjegla daleko u gol aut.

- Ma kanta kad ti kažem. Trebao bi da ga se rešiš... – frknuo je u navijačkom grču.

Jedan igrač Osijeka upravo se mangupski prešetavao Cibalijskim kaznenim prostorom. Deda me tada uštipnu za podlakticu. A taj mangup odjednom je pao kao pokošen, s licem u mokru travu.

- Pusti strvinu nek iskrvari na terenu... - riknu deda meni do uha. Znao sam da ne misli tako. Pa gdje bi on? Ljuljao me diha-diha dok sam bio mali, vodio u luna park i kupovao šećernu vunu.

Zlokobni zvuk sučeve pištaljke vratio me u stvarnost stadiona.

Udjelitelj pravde energično je pritrčao do bijele točke i ondje raskoračen kao da će pišati, dosudio najstrožu kaznu. Deda je uzletio sa sjedalice, rukama parajući zrak i prije nego sam uspio reagirati, posrnuo je u donji red, na pleća sportskog komentatora Zdravka Solde. Čak ni u padu, ako sam dobro čuo, nije prestajao psovati protivničke igrače.

Dobri ljudi pomogoše mi da ga osovim na noge.

- Pazite na dedu da ne pada tek tako - obratio mi se kulturno sportski komentator koji se baš spremao uživo uključiti u emisiju Hrvatskog radija Sport i glazba.

- Oprostite - rekoh - malo je nestabilan posljednjih dana. Giht, znate...

- Ma znam ja što je to giht, ali mladiću, vaš deda mi je izbio sredstvo za rad iz ruke!

- Mislite... na mikrofona?

- Ah, pusti sad! - odmahnuo je rukom komentator stavljajući slušalice na uši.

Napadač Osijeka dodirnuo je vrškom prstiju travu i brzo se prekrižio. Krenuo je uzeti pristojan zalet, rujući kopačkama tratinu.

Deda to nije mogao gledati. Žmireći, zagrizao je obje stisnute šake. Unatoč tome njegovo je mumljanje bilo donekle razgovijetno: - Bože dragi ne daj da nam ga utera budi milostiv jer posle nikada neće izjednačiti mladi su to i neiskusni dečki fali im koncentracije u završnici a ko što znaš ove sezone nigde nisu išli na pripreme nego su ko deca iz sirotišta čamili kod kuće baš tako a ne moram te naravno ni podsećati koliko dugo igraju bez plaće...

Deda je za trenutak ušutio kako bi proškiljio na teren gdje je izvođač penala taman kretao cik cak prema lopti.

Počeo je ubrzavati svoju mantru.

- O bože i sam znaš šta koliko smo propatili svi kolektivno grad su nam srušili industrijsku zonu popalili seti se samo dragi bože tih golemih gubitaka koje trpimo pa pitam te ko razumnog stvora zaslužujemo li da nam ga utera ovaj... ovaj klippan?

Na prodoran zvuk sučeve pištaljke primih dedu pod pazuh. Osjetih znoj na jagodicama unatoč prohladnome dušnom danu: deda je napokon progledao, i to baš u trenutku kada je vidno utučeni pionir HNK Cibaliije uglavljivao pločicu s brojem 1 ispod natpisa GOSTI na semaforu.

Dedu sam, naravno, i dalje čvrsto držao. Dolje, na terenu, lopta se od noge do noge sporo kretala prema centru gdje ju je napokon uštopao vitki sudac.

Ali, taj deda, opet je bio na nogama, točnije na gihtu: - Sudija!!! - zaderao se nesigurnim glasom koji se isprva lako raspršio u žamoru: - Sudija!!! - To je već bilo bolje. Tri tisuće muških glava (prema službenoj statistici) uzbibalo se na tribini: - Sudija!!! - Jeka dedinog glasa poput dubinskih dugih lopti putovala je betonskim ivicama zapadne tribine u polukružnome užašašću prema krovnoj konstrukciji, odakle se, u koncentričnim krugovima spuštala na teren.

Dva redara pokušavali su s tartan staze locirati izvor dreke.

- Sudija!!! - grmio je deda, sada već nabrekle vratne žile.

Za to vrijeme igrači Cibaliije podozrivo su promatrali protivnike kako cjelivaju čelo strijelca, a sudac je, stojeći s jednom kopačkom na lopti, mrzovoljno oblizivao pištaljku.

- Sudija!!! - derao se deda i pri svakom se urliku, od silnoga napora, izvijao na prstima. Nešto je bilo u zraku, lagao bih da nije.

- Sudija - urliknuo je tada, valjda iz petnih žila: - Lopta ti psuje mater!!!

Rezultat se ipak nije mijenjao do kraja utakmice.

* * *

Te je sezone deda obilježio skroman jubilej: 45. obljetnicu praćenja Cibaliije kroz sve

prvenstvene, kup i prijateljske utakmice na domaćem terenu. Bila magla ili vjetar, snijeg ili žega, opća opasnost ili obiteljski rođendan, dedu ništa nije moglo spriječiti da se ne pozicionira u gornjem dijelu tribine.

Svoju doživotnu sjedalicu zaslužio je kao dugogodišnji financmaher. Nije tajna da je osmislio većinu klupskih transakcija, a u red većih podviga išao je taj ugovor sa Sulejmanom Halilovićem – Sulejmanom Veličanstvenim – uglavljen s nogu u nekoj ašćinici na prilazu Brčkom. I tko zna s kime još ne bi potpisao ugovor da nije umrla mama, njegova kći, i da se u znak žalosti nije odlučio povući. Ostao je samo navijač, ali vjerujte, jedan od najžilavijih, kakvi su sigurno pred izumiranjem, kao dinosauri pred kraj krede.

Nitko u široj porodici ni nakon 45 godina ne usuđuje ga se upitati što ga to tako čvrsto drži na Cibaljinim tribinama i kakva to mora biti veza što trpi kušnje uzastopnih poraza, sudačkih nepravdi, razočaranja, a uza sve to još i ta vječna borba za opstanak! Pa čak i kratkotrajni uzleti na prvenstvenoj tablici bili su neka vrst testa za dedu. Jer deda nije bio kromofil, a bogami niti opsjenar; štoviše, radni vijek proveo je u druženju s godišnjim prihodima i rashodima poljoprivrednog kombinata, s kolonama velikih brojeva što su na njegov stol stizale iz raznih sektora proizvodnje, svaka od kolona kao zasebna suma ljudskoga faktora, sunca, kiše, sjemena i zaštitnih sredstava, stapajući se u jednu generalnu kolonu – u godišnju bilancu. Sezone dobrih prinosa smjenjivale su sezone velikih pobačaja, tako su bar pokazivali dijagrami vezanih bilanci, pa je s vremenom i deda poprimio obilježje velikog sustava: težio je trajnoj stabilnosti, makar i u drugoj ligi.

– Sve će to proći – rekao je proročkim glasom dok smo vozili Grobljanskom cestom prema bajtici: – I što će od svega ostati?

Nisam imao pojma. Pazio sam na Daltona.

– Prazne tribine – polako je spuštao i dizao svoje kapke u trenutku kad je jedna podmukla lopta Daltonovih raznosila branik koji se mjesecima držao na jedinoj preostaloj šarki.

Zaustavio sam auto, upalio sva četiri i izletio van u susret lopti koja mi je baš doskakivala na poluvolej. U luku – pratio sam je pogledom – iznad dalekovoda prije nego će plusnuti u baru koju je neki zajebant nazvao Banja.

Zajapurenih obraza, Daltoni zastadoše kao ukopani. Za leđima uzdisao je Supermirafijori. Jedan od Daltona polako je šakom šćapio trulu ciglu, zapravo, stativu. Pomislih: – Ne, neće valjda. – Na pamet mi je palo kako navijamo za jedan te isti klub. Cigla, međutim, fjučnu

iznad moje glave i udari o krov Supermirafijorija. I dan danas, rupa je to u kojoj se skuplja kišnica.

Uskoro smo zasuti ciglama, hvatali petama vjetra.

- Na голу? - počeo je deda onim svojim biblijskim glasom.

Nisam mogao vjerovati da me i sada stavlja na kušnju.

- Tko je na голу?

- Marić, Tkalčević, Pernar, Jure Jurić, Leutar, Lucić, Goran Meštrović, Mario Meštrović, Bošnjak, Bartolović, Mario Jurić.

Bilo je to u jednome dahu.

* * *

Pogoršanje je, kao što to biva, došlo iznenada. Poraz za porazom otjerao je narod s tribina. Onaj poduzetnik uskoro je zatvorio radnju s klupskim rekvizitima, a klupsku himnu jednostavno više nije imao tko otpjevati do kraja.

Mislim da je presudio jedan strašan, katastrofalan poraz na domaćem terenu. Šutke smo, sjećam se, napuštali stadion, rezignirana gomila u smeđim jaknama s Arizone, u redu jedan po jedan uskim stadionskim izlazom. Odjednom pak osjetih kako mi deda migolji ispod ruke kojom sam ga pridržavao. Nastavio je dalje sam, uspravno i nekako odveć prpošno za svoje godine, zabacujući onom gihtoznom nogom u maniri Čarli Čaplina. Gazio je cijelim stopalom i usput pljuckao sjemenke u okolni korov.

- Deda - povikah za njim - Jel ti dobro?

Šutke je pokazivao rukom prema naprijed. Samo za mnom, kao da je to htio reći.

U krošnjama jablana javio se ledeni vjetar, poput potmule sirene što najavljuje prodor hladne fronte. Brzo smo ušli u Mirafiori. Deda je djelovao zamišljen, rekao bih, pomalo odlutao u mislima.

- Znaš - obratio mi se u jednom trenutku - baš je dobro što je ovo napokon završilo.

- Ne, ne, uopće nije bilo lako - složio sam se.
- Koliko to samo čoveka iscrpi, koliko ga to zanese...
- Deda, što se mene tiče, na rubu sam snaga.

Uzdahnuo je: - U ovih 45 godina nikada mi nije bilo teže.

- Vjerujem ti deda.

Uskoro smo se mimoišli s Daltonima. Promatrao sam ih kako sjede na drvenoj klupi, puštajući čeljusti da im slobodno vise iznad kvrgavih koljena. U daljini šinobus je sjekao polje, a još malo iza ljubičasta je svjetlost bojila horizont. Kućerak Daltonovih stajao je nekako nakoso, kao brod koji se sprema potonuti naglo, na kljun. Pred nama su bile duge sezone kiselih krastavaca.

Gordan Nuhanović

Rođen 1968. godine u Vinkovcima. Devedesetih radio kao novinar u Globusu, Slobodnoj Dalmaciji, Danasu i Jutarnjem listu. Priče su mu prevedene na više stranih jezika i uvrštene u domaće i inozemne antologije, a izbor pod naslovom *Survival League* objavljen je u SAD-u. Napisao monodramu *Što to ljudi govore iliti buka* (2004) koju izvodi glumac Slavko Brankov. Trenutno živi i radi u Zagrebu.

Objavio: *Liga za opstanak* (priče, 2001, 2002, 2005, 2011); *Bitka za svakog čovjeka* (priče, 2003, 2013); *Posljednji dani panka* (roman, 2006); *Vjerojatno zauvijek* (roman, 2009); *Agenti kulture* (roman, 2013); *Šale su ostale kod kuće : putopisne priče iz zemalja bivšeg SSSR-a* (2013).

Zbirka priča *Liga za opstanak* uvrštena je među pet najboljih proznih knjiga 2001. godine u izboru Jutarnjeg lista te nagrađena Ivanom i Josipom Kozarcem za prvijenac i nagradom Slavić DHK za najbolju prvu knjigu.

Biblioteka Online

knjiga 16

Gordan Nuhanović

LIGA ZA OPSTANAK

© 2005 Gordan Nuhanović

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2005, 2015

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Aleksandra David

Urednik

Krešimir Pintarić

Fotografija

© Domagoj Lozina

ISBN 978-953-6924-30-1 (HTML)

ISBN 978-953-345-030-8 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-031-5 (PDF)

ISBN 978-953-345-032-2 (MOBI)

Prvo izdanje

Pop & Pop, Zagreb, 2001.

**Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske i INA d.d.**

